

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การพัฒนาโปรแกรมการสอนхимตามแนวหลักสูตรงานอาชีพ สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยมีขอบข่ายการนำเสนอตั้งรายละเอียดต่อไปนี้

1. โปรแกรมการสอน

- 1.1 ความหมายของโปรแกรมการสอน
- 1.2 องค์ประกอบของโปรแกรมการสอน
- 1.3 การพัฒนาโปรแกรมการสอน
- 1.4 การประเมินผลโปรแกรมการสอน

2. หลักสูตรงานอาชีพ

- 2.1 ความหมายและลักษณะของหลักสูตรงานอาชีพ
- 2.2 หลักและองค์ประกอบของหลักสูตรงานอาชีพ
- 2.3 ขั้นตอนการสร้างหลักสูตรงานอาชีพ
- 2.4 เทคนิคการสอนงานอาชีพ

3. หลักสูตรกลุ่มประสบการณ์พิเศษ

- 3.1 ความสำคัญและจุดมุ่งหมายของกลุ่มประสบการณ์พิเศษ
- 3.2 วัตถุประสงค์ของกลุ่มประสบการณ์พิเศษ
- 3.3 โครงสร้างหลักสูตรกลุ่มประสบการณ์พิเศษ
- 3.4 แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการประเมินผล

4. การสอนดนตรีในระดับประถมศึกษา

- 4.1 จุดประสงค์ของการเรียนดนตรี
- 4.2 แนวคิดในการสอนดนตรี
- 4.3 การวัดผลสัมฤทธิ์ในการสอนดนตรี

5. การสอนดนตรีไทยในระดับประถมศึกษา
 - 5.1 การจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในอดีต
 - 5.2 การจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในปัจจุบัน
 - 5.3 แนวการจัดการกิจกรรมการสอนดนตรีไทยและการประเมินผล
 - 5.4 แนวคิดที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทย
 - 5.5 การแบ่งเนื้อหาดนตรีไทย
 - 5.6 หลักการสอนดนตรีไทย
 - 5.7 เทคนิควิธีการสอนดนตรีไทย

6. ความรู้เกี่ยวกับขิมและวิธีการตีขิม
 - 6.1 ประวัติและพัฒนาการของขิมในประเทศไทย
 - 6.2 ส่วนประกอบและวัสดุที่ใช้ทำขิม
 - 6.3 ลักษณะและรูปแบบของวิธีการตีขิม
 - 6.4 ข้อปฏิบัติในการตีขิม

1. โปรแกรมการสอน

1.1 ความหมายของโปรแกรมการสอน

อัมพรรัตน์ วัฒนะโชติ (2536) ให้ความหมายของ โปรแกรมการสอนว่า หมายถึงรายละเอียดของแนวการจัดประสบการณ์กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนโดยทั่วไปหรือผู้เรียนที่มีลักษณะพิเศษ เช่นเด็กความสามารถพิเศษ เด็กพิการ เด็กที่มีผลการเรียนต่ำ ให้ผู้เรียนนั้นได้รับการพัฒนาไปตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ได้มากที่สุด โดยที่ผู้สร้างโปรแกรมการสอนจะเรียกโปรแกรมแตกต่างกันออกไปตามจุดมุ่งหมาย หรือลักษณะของโปรแกรมที่วางไว้ เช่น โปรแกรมการศึกษาสำหรับเด็กพิเศษ โปรแกรมการเตรียมความพร้อมทางอาชีพ เป็นต้น ส่วนใหญ่รายละเอียดของโปรแกรมการสอนจะประกอบไปด้วย วัตถุประสงค์ ลักษณะของโปรแกรม การคัดเลือกนักเรียนเข้าร่วมโปรแกรม วิธีการจัดการเรียนการสอนและการประเมินผล

รอนเวลล์ และ คูกสัน (Rothwell and Cookson, 1997 อ้างถึงในศุภกร เกษเกล้า, 2544) ให้คำจำกัดความของโปรแกรมการเรียนการสอนไว้ว่า โปรแกรมการเรียนการสอนเป็นเหมือนสื่อ นำที่ก่อให้เกิดลำดับขั้นตอนของกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่จำเป็น โดยมีภาระที่สำคัญในการสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพให้กับผู้เรียน จากความสามารถหรือพฤติกรรมในระดับกว้างๆในตอนต้นไปสู่ความสามารถหรือพฤติกรรมที่มีความเฉพาะเจาะจงลงไป ในตอนท้าย

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึง การพัฒนาโปรแกรมการเรียนการสอนว่าเป็นระเบียบข้อบังคับ ที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง ทฤษฎีการเรียนรู้ ทฤษฎีการออกแบบการเรียนการสอน และ โปรแกรมการเรียนการสอน การพัฒนาโปรแกรมการเรียนการสอนเป็นการประยุกต์เอาระบบ ขอบเขตของทฤษฎีการเรียนรู้ และการออกแบบการเรียนการสอนเพื่อไปสู่การพัฒนาโปรแกรม การเรียนการสอนสำหรับโรงเรียน หรือสถานศึกษาในเขตที่กว้างขึ้น

1.2 องค์ประกอบของโปรแกรมการสอน

คูเปอร์ และ วอร์ดิน (Cooper and Worden, 1983 อ้างถึงในหทัยรัตน์ คงวัฒนะ, 2539) กล่าวถึงโปรแกรมการสอนมีส่วนประกอบดังต่อไปนี้

1. จุดประสงค์
2. ความต้องการของผู้เรียน ลักษณะผู้เรียน ความสามารถของผู้เรียน
3. กระบวนการเรียนการสอน
4. สื่อ วัสดุอุปกรณ์ หนังสือ เกม และสิ่งอื่นๆที่ต้องการใช้

ฮอทชคิส (Hotchkis, 2530 อ้างถึงในวิชัย ดิสสระ, 2536) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบและ ขั้นตอนในการจัดโปรแกรมการสอนไว้ ดังนี้

1. การสร้างหน่วยการเรียน (List Unit) ผู้สอนต้องศึกษาค้นคว้าเพื่อให้ทราบว่า โปรแกรมนั้นๆ กำหนดให้ผู้เรียน เรียนรู้อะไรบ้าง
2. การจัดเนื้อหาที่จะสอนให้เรียงตามขั้นตอน (Plan in Order) เพื่อพิจารณา ความสัมพันธ์ต่อเนื่องของเนื้อหาที่จะจัดกิจกรรมในหัวข้อใดตามลำดับก่อนหลัง เพื่อการเรียนรู้ ตามลำดับขั้นตอน
3. การพิจารณาความสำคัญของหน่วยการเรียน (Mark the Essential Unit) เป็นการพิจารณาว่าหน่วยใดมีความสำคัญมากที่จะนำไปใช้ในบทต่อไป เพื่อการปูพื้นฐานให้ ผู้เรียนนำไปสู่การเรียนในบทเรียนต่อไปได้

4. การพิจารณาบทเรียนในหน่วยที่จะสอน (Take Unit) เป็นการสร้างหน่วยการเรียนรู้ โดยเริ่มจากการนำหน่วยการเรียนรู้มาแยกเป็นหัวข้อย่อย พร้อมกับกำหนดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม

5. การทำข้อทดสอบระหว่างการเรียน (Formative Test) ควรคำนึงถึงความสามารถของผู้เรียนซึ่งเริ่มจากง่ายไปสู่ยาก โดยคำนึงถึงจำนวนข้อสอบและเวลาที่เหมาะสม

6. การทดสอบรวม (Summative Test) สำหรับวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ข้อสอบควรมีระดับความยาก ง่ายพอเหมาะ ให้นักเรียนทั้งชั้นทำได้ โดยการตั้งเกณฑ์ต่ำสุดไว้

1.3 การพัฒนาโปรแกรมการสอน

สจ๊วต อูทรานันท์ (2538) ได้กล่าวถึง "การพัฒนา" ไว้ว่าการพัฒนานั้นนอกจากจะมีความหมายถึงการทำให้เกิดขึ้นหรือทำให้สมบูรณ์ขึ้นแล้ว ยังมีความหมายครอบคลุมถึงการสร้างขึ้นใหม่และการปรับปรุงของเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นด้วย

เดอชองด์ (Dechant, 1970 อ้างถึงในวิชานันท์ สินสถาพรพงศ์, 2535) ได้กล่าวถึงจุดประสงค์ของการพัฒนาโปรแกรมการสอนไว้ ดังนี้

1. การสอนเพื่อการพัฒนา
2. การสอนเพื่อแก้ไข
3. การสอนเพื่อซ่อมเสริม

จอยส์ และเวล (Joyce and Weil, 1980 อ้างถึงในคัทนีย์ แก้วมณี, 2544) กล่าวถึงการพัฒนารูปแบบการสอนสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. รูปแบบการสอนต้องมีทฤษฎีรองรับ เช่นทฤษฎีด้านจิตวิทยาการเรียนรู้ เป็นต้น
2. เมื่อพัฒนารูปแบบการสอนแล้วก่อนนำไปใช้อย่างแพร่หลาย ต้องมีการวิจัยเพื่อทดสอบทฤษฎี และตรวจสอบคุณภาพในเชิงการใช้สถานการณ์จริงและนำข้อค้นพบมาปรับปรุงแก้ไข
3. การพัฒนารูปแบบการสอน จะมีจุดมุ่งหมายหลักที่ถือเป็นตัวตั้งในการพิจารณาเลือกรูปแบบไปให้ กล่าวคือ ถ้าผู้ใช้นำรูปแบบการสอนไปใช้ตรงกับจุดมุ่งหมายหลัก จะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด แต่ก็สามารถนำรูปแบบนั้นไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์อื่นได้ ถ้าเห็นว่าเหมาะสม

แมกลอพลิน และอีฟส์ (McLaughlin and Eaves, 1976 อ้างถึงในสุชาติดา พจนพิมล , 2542) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับลำดับขั้นตอนกระบวนการพัฒนาโปรแกรมการสอนประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การประเมินผู้เรียน (Assessment) เป็นการประเมินผู้เรียนก่อนเข้าร่วมในโปรแกรม ข้อมูลส่วนนี้สามารถนำมาจากการสัมภาษณ์ สอบถามผู้ปกครองหรือครู โดยใช้แบบตรวจสอบรายการเกี่ยวกับพฤติกรรมของตัวผู้เรียน นอกจากนี้อาจเก็บข้อมูลจากการทดสอบ หรือ การสังเกตผู้เรียนโดยตรงเพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างโปรแกรม

2. การตั้งเป้าหมายและจุดประสงค์การสอนรวมทั้งวัตถุประสงค์ (Selection Goals and Instructional Objectives) ขั้นตอนนี้คือ การกำหนดเป้าหมายทั่วไปซึ่งอาจอยู่ในขอบเขตของหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้เรียน และจากเป้าหมายทั่วไปก็ทำการกำหนดจุดมุ่งหมายในการเรียนการสอน ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อความที่แสดงถึงพฤติกรรมที่คาดหวังว่าจะเกิดกับผู้เรียนที่เฉพาะเจาะจงลงไป

3. การวิเคราะห์ผลงาน (Task Analysis) เป็นขั้นตอนการตีความทักษะและเนื้อหาในการเรียนออกมาเป็นขั้นตอนย่อยๆ ซึ่งอาจจัดเรียงตามลำดับความยากง่ายเพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะของผู้เรียนได้

4. การเลือกและใช้กลยุทธ์ในการสอนรวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ (Selection and use of Instructional Strategies including Materials) กลยุทธ์ในการเรียนการสอนคือการกำหนดว่าผู้สอนจะสอนอย่างไร โดยกระบวนการในการสอนจะรวมไปถึงการสอนโดยใช้ถ้อยคำต่างๆ การสาธิต การฝึกหัด การให้ผลย้อนกลับ การให้แรงเสริม รวมถึงการให้คำแนะนำแก่ผู้เรียน นอกจากนี้ผู้สอนยังจำเป็นต้องเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ที่เหมาะสมกับการเรียนการสอนนั้นๆด้วย

5. การประเมินผลโปรแกรม (Program Evaluation) หลังจากใช้โปรแกรมแล้วจะต้องมีการประเมินผลโปรแกรม นั่นก็คือการประเมินผลผู้เรียนในโปรแกรมว่า ได้เกิดพฤติกรรมหรือบรรลุเป้าหมายของโปรแกรมที่กำหนดไว้หรือไม่ ซึ่งถ้าไม่ก็จำเป็นที่จะต้องตรวจสอบข้อบกพร่องของโปรแกรมในส่วนต่างๆ อาทิเช่น ความถูกต้องของขั้นตอนในการเรียนการสอน การเลือกใช้สื่อในโปรแกรม เป็นต้น เพื่อทำการปรับปรุงต่อไป

1.4 การประเมินผลโปรแกรมการสอน

ในการพัฒนาโปรแกรมการศึกษานั้นต้องมีการประเมินผลโปรแกรมเพื่อให้ทราบว่าโปรแกรมนี้มีคุณภาพมากน้อยเพียงใด

ปรีชา เศรษฐีธร (อ้างถึงในปรีศนา ทับกิจ, 2532) ได้กล่าวถึงการประเมินผล ว่ามีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

1. กำหนดจุดมุ่งหมายของการประเมินให้ชัดเจน
2. เลือกเครื่องมือที่จะใช้วัดให้เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้
3. ควรประเมินทั้งทางด้านความรู้ ทักษะและเจตคติ
4. เมื่อประเมินผลแล้ว ควรนำผลการประเมินไปใช้ให้เกิดประโยชน์

เสริมศรี ไชยศร (2528) ได้กล่าวว่า การประเมินผลหมายถึง การพัฒนาตัดสินว่า กระบวนการหรือผลลัพธ์นั้นมีคุณภาพเหมาะสมเพียงใด โดยอาศัยข้อมูลจากเครื่องมือการวัดผลต่างๆ ผลที่ได้จากการประเมินจะช่วยในการตัดสิน ปรับปรุงและพัฒนา

สุภาพ วาดเขียน (2530) ได้กล่าวว่า การประเมินผลเป็นการพิจารณาตัดสินเกี่ยวกับคุณภาพ คุณค่าความจริงที่ขึ้นอยู่กับวิธีการวัดหลากหลายวิธี การประเมินผลจะมีคุณประโยชน์มากก็ต่อเมื่อได้ผลหรือข้อมูลที่ถูกต้องแน่นอน

ไทเลอร์ (Tyler, 1949 อ้างถึงในเพ็ญรุ่ง เพ็ชรกิจ, 2539) ได้กล่าวว่า การประเมินผล คือ การเปรียบเทียบพฤติกรรมเฉพาะอย่างกับจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมที่วางไว้ โดยมีความเชื่อว่าจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้อย่างรัดกุม ชัดเจน และจำเพาะเจาะจงแล้วจะเป็นแนวทางช่วยในการประเมินได้เป็นอย่างดีในภายหลัง ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวเรียกว่า "รูปแบบของการประเมินที่ยึดความสำเร็จของจุดมุ่งหมายเป็นหลัก" โดยไทเลอร์ (Tyler) มีความเห็นว่า จุดประสงค์ของการประเมินนั้นคือ

1. เพื่อตัดสินว่าจุดประสงค์ของการศึกษาที่ตั้งไว้ในรูปของจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมนั้นประสบผลสำเร็จหรือไม่ ส่วนใดที่ประสบผลสำเร็จก็อาจเก็บไว้ใช้ต่อไป แต่ส่วนใดไม่ประสบผลสำเร็จก็จะได้ปรับปรุงแก้ไขต่อไป
2. เพื่อประเมินค่าความก้าวหน้าทางการศึกษาของกลุ่มประชากรขนาดใหญ่เพื่อให้สาธารณชนได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือในอันที่จะช่วยให้เข้าใจปัญหาและความต้องการทางการศึกษาได้ และเพื่อให้ข้อมูลนั้นเป็นแนวทางในการที่จะปรับปรุงนโยบายทางการศึกษาที่คนส่วนใหญ่เห็นด้วย

สเตค (Stake ,อ้างถึงในรัตนะ บัวสนธ์, 2531) ให้ความหมายของการประเมินไว้ว่า เป็นการบรรยายเพื่อตัดสินคุณค่าโปรแกรมการศึกษา ซึ่งเป็นเรื่องการบรรยายสิ่งที่จะถูกประเมิน โดยอาศัยผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญในการตัดสินค่า ดังนั้นการประเมินจึงประกอบด้วยกิจกรรมหลัก 2 ประการคือ บรรยาย (Prescription) และการตัดสินใจ (Judgment) นั่นคือการบรรยายจะเป็นการอธิบายลักษณะของข้อมูลที่เกิดขึ้นรวบรวมได้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ด้วยวิธีการต่างๆ ส่วนการตัดสินใจจะต้องมีเกณฑ์มาตรฐาน (Standard) ในการเปรียบเทียบ แต่เนื่องจากแหล่งข้อมูลมีมากมายและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลมีหลายวิธี จึงเป็นหน้าที่ของผู้ประเมินที่จะต้องรวบรวมข้อมูลที่แท้จริงให้ได้

ไดมอนด์สโตน (Diamondstone,1980 อ้างถึงในจิรภรณ์ วสุวัต, 2540) ได้กล่าวถึงการประเมินผลโปรแกรมการจัดประสบการณ์ว่า เป็นการตรวจสอบคุณภาพของโปรแกรมในด้านรูปแบบของโปรแกรม ประสิทธิภาพของโปรแกรมและผู้ดำเนินการใช้โปรแกรม สามารถทำได้หลายรูปแบบทั้งการสัมภาษณ์ พูดคุย ใช้แบบสอบถาม และแบบสำรวจ

กาเย่ บริก และเวเกอร์ (Gagne , Briggs and Wager,1992 อ้างถึงในรัตนา รัชส์สันติภักดี, 2542) ได้กล่าวถึงการประเมินผลโปรแกรมการเรียนการสอนว่า จุดมุ่งหมายสำคัญของการประเมินผลโปรแกรมการเรียนการสอนก็คือ การหาข้อสรุปของผลที่เกิดจากการเรียนการสอนในโปรแกรมที่มีต่อผลผลิต (outcomes) ที่ได้จากโปรแกรม ซึ่งก็คือความสามารถของผู้เรียนที่เกิดขึ้นหรือเพิ่มมากขึ้นหลังจากได้เข้าเรียนในโปรแกรม ดังนั้นตัวแปรสำคัญที่ต้องวัดในการประเมินผลโปรแกรมการเรียนการสอนก็คือ ความสามารถจากตัวของผู้เรียน แต่อย่างไรก็ตามการวัดผลที่เกิดอาจไม่สมบูรณ์เพราะมีตัวแปรแทรกซ้อนอื่นๆเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้นเราจำเป็นต้องควบคุมหรืออธิบายถึงตัวแปรแทรกซ้อนที่ส่งผลต่อผลผลิตได้เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นต่อประสิทธิภาพการเรียนการสอนอย่างแท้จริง

ตัวแปรแทรกซ้อนต่างๆอาทิเช่น สมรรถภาพในการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน การสนับสนุนการเรียนรู้จากชุมชน หรือแม้แต่กระบวนการเรียนการสอนในโปรแกรมเอง ดังนั้นถ้าไม่สามารถที่จะควบคุมตัวแปรแทรกซ้อนได้จึงจำเป็นที่จะต้องมีการวัดและประเมินผลตัวแปรแทรกซ้อนเหล่านั้นเพื่อนำมาอธิบายผลที่เกิดขึ้นจากโปรแกรมการเรียนการสอนเช่น

1. ตัวแปรด้านกระบวนการเรียนการสอน (Process variables) ในระหว่างการจัดการเรียนการสอนในโปรแกรม กระบวนการที่เกิดขึ้นนั้นสามารถกลายเป็นตัวแปรที่จะส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพที่แท้จริงของโปรแกรมการเรียนการสอนนั้นได้ ตัวอย่างเช่น การลำดับขั้นตอน

การเรียนการสอน หรือเวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น ตัวแปรเหล่านี้สามารถให้การสังเกตจากคนอื่น ๆ (observer) เพื่ออธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นที่มีการจัดการเรียนการสอน

2. ตัวแปรด้านการสนับสนุน (Support variables) เป็นตัวแปรที่อาจมาจากภายในโรงเรียน หรือจากบ้านของนักเรียนหรือชุมชน ตัวอย่างเช่น การสนับสนุนด้านแหล่งข้อมูล สำหรับการเรียนในโปรแกรม การวัดและประเมินสามารถทำได้หลายอย่าง อาทิ การออกแบบสอบถาม การสังเกต การสัมภาษณ์ เป็นต้น

จากแนวคิดของนักการศึกษาหลายท่านเกี่ยวกับโปรแกรมการสอน พอจะสรุปได้ว่า โปรแกรมการสอนหมายถึงรายละเอียดของแนวทางการจัดประสบการณ์ กิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีการสร้างหน่วยการเรียนรู้ และการสร้างเนื้อหา เรียงลำดับขั้นตอนอย่างต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน พร้อมทั้งกำหนดวัตถุประสงค์ของแต่ละหน่วยการเรียนรู้ กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่ออุปกรณ์ และเกณฑ์ที่ตั้งไว้เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ตลอดจนมีการประเมินผลโปรแกรม เพื่อให้ทราบว่าหลังจากการใช้โปรแกรมแล้ว ได้เกิดพฤติกรรมบรรลุเป้าหมายของโปรแกรมที่กำหนดไว้หรือไม่

2. หลักสูตรงานอาชีพ

2.1 ความหมายและลักษณะของหลักสูตรงานอาชีพ

ลำลี ทองธิว (2539) ได้กล่าวถึงหลักสูตรงานอาชีพว่า เป็นหลักสูตรที่เน้นความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้และคุณลักษณะของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความสำคัญต่อผู้เรียนในแง่ของพฤติกรรมการปฏิบัติงานที่ต้องแสดงว่าสามารถปฏิบัติงานนั้นให้เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งในการสร้างหลักสูตรงานอาชีพนั้น ผู้สร้างจะต้องวางแผนและลงมือสร้างหลักสูตรโดยยึดหลักของการผลิตผู้เรียนที่มีคุณภาพ ในการทำงานที่จะสามารถจบการศึกษาออกไปทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ นั้นจะต้องคำนึงถึงความเป็นเอกลักษณ์บุคคลของผู้เรียน ซึ่งจะครอบคลุมตั้งแต่ลักษณะของการเรียนรู้ ความถนัด ความสนใจและพื้นฐานอื่นๆ อีกด้วย นอกจากนี้หลักสูตรงานอาชีพจะต้องมีการกำหนดเป้าหมายวัตถุประสงค์ของหลักสูตรในระยะยาว และระยะสั้น การสร้างเนื้อหา การออกแบบการสอนและประสบการณ์การสอน ตลอดจนการวัดและประเมินผลเช่นเดียวกับหลักสูตรสายวิชาการทั่วไป หลักสูตรงานอาชีพยังต้องคำนึงถึงเป้าหมายหลัก คือเป็นการสร้างหลักสูตรที่ผู้สอนสามารถใช้เป็นเครื่องมือควบคุมผู้เรียนให้มีพฤติกรรมที่ชัดเจนในแง่ของการทำงานอาชีพนั้นๆ อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2538) ได้กล่าวถึงลักษณะของหลักสูตรงานอาชีพต้องมีลักษณะที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. ตรงตามวัตถุประสงค์และลักษณะของวิชาชีพนั้นๆ
2. ตรงตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียน
3. มีความยืดหยุ่นและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกได้
4. พัฒนาผู้เรียนในด้านความรู้ ทักษะ และความพึงพอใจ
5. มีแนวการสอนและวิธีการสอนที่เหมาะสม
6. มีแนวทางการประเมินผลหลังการใช้หลักสูตร

เบนเนทท์ (Bennett, 1973 อ้างถึงในปรีชา ทัพพะกุล, 2532) ได้กล่าวถึงลักษณะของการสร้างหลักสูตรงานอาชีพไว้ว่าเป็นการปฏิบัติการที่ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้งานอาชีพอย่างมีความหมายที่แท้จริง ซึ่งผู้สอนจะสามารถประเมินผลความก้าวหน้าของผู้เรียนได้ทุกระยะเท่าที่ต้องการ และเป็นการสอนที่ใช้เวลาน้อยแต่สามารถสอนผู้เรียนกลุ่มใหญ่ได้ในเวลาเดียวกัน

ราฟ และ วิลเลียม (Ralph and William, 1974 อ้างถึงในสาโรช บัวศรี, 2538) ได้ให้ความหมายด้านการศึกษางานอาชีพไว้ว่า เป็นกระบวนการศึกษาที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเองในการปฏิบัติงาน เป็นการจัดการศึกษาวิชาชีพให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจ ฝึกฝนและประสบความสำเร็จในการปฏิบัติงาน

สรุปได้ว่า หลักสูตรงานอาชีพ เป็นหลักสูตรที่ยึดหลักการผลิตผู้เรียนที่จะสามารถปฏิบัติงานได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพ โดยเน้นความสำคัญของการฝึกปฏิบัติ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงความถนัดและความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มประสิทธิภาพ

2.2 หลักและองค์ประกอบในการสร้างหลักสูตรงานอาชีพ

ลำลี ทองฉิว ได้กล่าวไว้ว่าการสร้างหลักสูตรงานอาชีพนั้น ผู้สร้างจะต้องวางแผนและลงมือสร้างหลักสูตร โดยยึดหลักของการผลิตผู้เรียนที่มีคุณภาพ ที่จะสามารถจบการศึกษาออกไปทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นผู้สร้างหลักสูตรจึงต้องคำนึงถึงองค์ประกอบต่างๆที่จะนำไปสู่ผู้สำเร็จการศึกษาที่มีคุณภาพ (ลำลี ทองฉิว, 2539) ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้เรียนและลักษณะของงานอาชีพ ซึ่งนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการสร้างหลักสูตรงานอาชีพ

2. องค์ประกอบด้านพลวัตของหลักสูตร หลักสูตรงานอาชีพที่ดีต้องมีความเป็นพลวัตสูงกว่าหลักสูตรทั่วไป เพื่อจะได้ทันต่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความต้องการของตลาดอย่างแท้จริง

3. ระบบความสัมพันธ์ตามลำดับก่อนหลัง และความจำเป็นของเนื้อหาประสบการณ์และทักษะ กล่าวคือการจัดเนื้อหาควรจัดทั้งเนื้อหา ประสบการณ์และทักษะให้มีความสัมพันธ์กันในแง่ลำดับก่อนหลังตามความสำคัญ ความจำเป็นและความยากง่าย จึงจะทำให้ผู้เรียนสามารถนำหลักสูตรไปใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

4. ความสอดคล้องระหว่างหลักสูตรงานอาชีพกับโลกของงานอาชีพ เนื่องจากหลักสูตรงานอาชีพเป็นหลักสูตรที่สร้างขึ้นเพื่อเตรียมคนให้สามารถปฏิบัติในงานอาชีพนั้นได้ ดังนั้นหลักสูตรงานอาชีพจึงต้องเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอนอย่างแท้จริง ตั้งแต่การกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจ จัดกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ผู้สร้างหลักสูตรงานอาชีพและผู้สอนต้องคำนึงถึงความเป็นเอกลักษณ์บุคคลของผู้เรียนแต่ละคนอีกด้วย

5. การประเมินผล การประเมินผลนั้นต้องทำเป็นระยะๆ เพื่อให้ผู้สอนและผู้เรียนได้รู้ผลของความก้าวหน้าและจุดบกพร่องที่ต้องปรับปรุงแก้ไขก่อนสายเกินไป

6. การคาดคะเนเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น ผู้สร้างหลักสูตรงานอาชีพจะต้องสามารถคาดคะเนเหตุการณ์ ความเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในงานอาชีพนั้นๆ และต้องคอยติดตามความเคลื่อนไหวที่เกิดในงานอาชีพนั้นๆ ด้วย เพื่อจะสามารถเข้าใจและปรับตัวได้ทันเมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงในงานอาชีพนั้น

เพาเวล (Powell, 1983 อ้างถึงในเมธี ปิรันธนานนท์, 2530) ได้กล่าวถึงหลักการจัดการศึกษาในงานอาชีพไว้ว่าเป้าหมายของการจัดการศึกษา คือการมุ่งมีผลลัพธ์ของการทำงาน และความสอดคล้องกับสภาพของเศรษฐกิจ สังคม และตัวผู้เรียนเอง ซึ่งการสร้างนิสัยการปฏิบัติงานนั้นจะได้ผลมาจากการปฏิบัติงานจริงมิใช่จากการทำแบบฝึกหัด

สรุปว่า การสร้างหลักสูตรงานอาชีพนั้น จะต้องคำนึงถึงข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้เรียนและสร้างหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมซึ่งอาจมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น นอกจากนี้หลักสูตรงานอาชีพ ยังต้องสามารถปรับและก้าวทันต่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความต้องการของตลาดด้วย

2.3 ขั้นตอนการสร้างหลักสูตรงานอาชีพ

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2538) ได้กล่าวถึงหลักในการสร้างหลักสูตรงานอาชีพดังนี้

1. การวางจุดประสงค์ของหลักสูตร โดยจุดประสงค์ของการเรียนเพื่อมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะทางวิชาชีพ
2. การเลือกเนื้อหาวิชา ซึ่งต้องคำนึงถึงความจำเป็นในด้านความรู้ ทักษะของวิชานั้น ความต้องการของผู้เรียน รวมถึงประโยชน์ที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับการประกอบอาชีพ
3. การกำหนดเนื้อหาวิชา จะต้องกำหนดโดยคำนึงถึงการเรียงลำดับความยากง่าย ความมากมายของเนื้อหา ตลอดจนความทันสมัยของเนื้อหาวิชาต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมกับวิทยาการของความก้าวหน้าในอาชีพนั้นๆ

สำลี ทองธิว (2539) ได้กล่าวไว้ว่าในการสร้างหลักสูตรงานอาชีพนั้น ขั้นแรกจะต้องเริ่มจากการเตรียมรายละเอียดทั้งหมดของโครงการว่าต้องการผลิตบุคคลากรที่มีความสามารถในการทำอะไรบ้าง ทำได้ในระดับใด และในสภาพของการทำงานอย่างไร หรือเป็นการกำหนดพฤติกรรมที่ผู้เรียนจะต้องกระทำได้เมื่อจบหลักสูตรไปแล้วนั่นเอง สามารถเรียกได้ว่าเป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตรนั่นเอง จากนั้นเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาซึ่งจะเน้นที่ลักษณะเฉพาะของเนื้อหาที่จำเป็นในเรื่องนั้นๆ ซึ่งอาจมีมากมายแต่ก็ต้องมีการเลือกเนื้อหาที่จำเป็นที่สุดที่จะสามารถผลิตบุคคลากรตามเป้าหมาย นอกจากนี้ควรมีการจัดลำดับเนื้อหาและลำดับความต่อเนื่องของเนื้อหาที่ได้เลือกไว้แล้วเพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในสถานการณ์จริงได้ดียิ่งขึ้น การจัดเรียงลำดับนั้นควรคำนึงถึงผลประโยชน์สูงสุดของผู้เรียนเป็นเป็นสำคัญ ซึ่งมีหลักในการเรียงลำดับความสำคัญของเนื้อหา ดังนี้

1. การเรียงจากเรื่องที่ยากไปเรื่องที่ยาก
2. การเรียงตามความสนใจของผู้เรียน
3. การเรียงตามความรู้พื้นฐานที่จำเป็น
4. การเรียงตามทักษะที่จำเป็น
5. การเรียงตามทักษะที่ต้องใช้บ่อย

เมื่อผู้สร้างหลักสูตรได้เนื้อหาและจัดลำดับขั้นตอนของเนื้อหาไว้อย่างถูกต้องตามหลักการแล้ว จึงเข้าสู่กระบวนการการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องและเหมาะสมกับเนื้อหาในแต่ละหน่วยที่ต้องการสอน ซึ่งกระบวนการสอนและเทคนิคการสอนนี้มีมากมายหลายอย่างที่ผู้สอนสามารถเลือกใช้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้และทักษะตามที่ผู้สอนต้องการ เช่นวิธีการสอนแบบฝึกปฏิบัติ แบบสาธิต แบบเอกัตตศึกษา แบบทัศนศึกษา แบบสถานการณ์จำลอง หรือการสอนแบบที่ต้องใช้เทคโนโลยีเช่นคอมพิวเตอร์ วีดีทัศน์ เทปบันทึกเสียงประกอบเป็นต้น กระบวน

การสอนและสื่อต่างๆเหล่านี้มีคุณสมบัติเฉพาะตัว ผู้สร้างหลักสูตรจึงต้องมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ในการที่จะเลือกใช้กระบวนการและวิธีการสอนรวมถึงวัสดุอุปกรณ์ต่างๆให้เหมาะสมและมี ประสิทธิภาพ เพื่อที่จะทำให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีหลักในการเลือกดังนี้

1. เลือกวิธีที่สอดคล้องกับเงื่อนไขของพฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดในตัวผู้เรียน
2. เลือกวิธีที่ต้องทำให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติงานที่ผู้ที่อยู่ในอาชีพนั้นต้องกระทำ
3. เลือกวิธีที่ทำให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติงานนั้นซ้ำๆ จนเกิดความชำนาญ

ขั้นตอนสุดท้ายที่มีความสำคัญไม่น้อยกว่าขั้นตอนอื่นๆ ก็คือการประเมินผลการสอน ซึ่งการประเมินผลในหลักสูตรงานอาชีพนั้นต้องทำเป็นระยะๆ เพื่อให้ผู้สอนได้รู้ผลของความ ก้าวหน้าและจุดบกพร่องที่ต้องปรับปรุงแก้ไขอย่างทันที่ และการให้ผู้เรียนได้รู้ผลของการ ประเมินจะทำให้ผู้เรียนได้รู้ถึงพัฒนาการความก้าวหน้าและลักษณะพฤติกรรมการทำงานของตน ซึ่งจะสามารถทำให้ผู้เรียนนำมาปรับปรุงแก้ไขในข้อผิดพลาดต่างๆได้อีกด้วย

แผนภูมิที่ 1 ขั้นตอนการสร้างหลักสูตรงานอาชีพ

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สำคัญที่สุดในการสร้างหลักสูตรก็คือองค์ประกอบทั้งหมดที่ได้กล่าวมานี้ ต้องมีความสอดคล้องและสัมพันธ์กันเป็นอย่างดี ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อผู้เรียนในการที่จะเรียน ให้เกิดการบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่หลักสูตรได้กำหนดไว้

2.4 เทคนิคการสอนงานอาชีพ

การสอนงานอาชีพนั้น เป็นการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ เพื่อให้สามารถปฏิบัติได้จริงอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามวิธีการสอนแบบบรรยายก็ยังคงมีความสำคัญและจำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอนในภาคทฤษฎีหรือการสอนกลุ่มใหญ่ที่มีผู้เรียนจำนวนมาก ปรียาภรณ์ วงศ์อนุตรโรจน์ (2538) ได้กล่าวไว้ ดังนี้

1) การสอนแบบบรรยาย

การสอนแบบบรรยายเป็นการสอนที่ผู้สอนมีบทบาทมาก โดยผู้สอนเป็นผู้เล่า อธิบาย เนื้อหาวิชาต่างๆ ให้ผู้เรียนฟัง การสอนงานอาชีพนั้น โดยเฉพาะการสอนทางด้านเนื้อหาทฤษฎีทางวิชาชีพ ส่วนใหญ่ยังใช้วิธีการสอนแบบบรรยาย ซึ่งพบว่าการสอนแบบบรรยายเป็นการสอนหลัก ร้อยละ 95 ของการสอนทฤษฎี

ข้อดีของการสอนแบบบรรยายคือสามารถสอนนักเรียนได้มากๆโดยใช้เวลาน้อย อุปกรณ์น้อย แต่ได้เนื้อหา มาก สามารถรับเนื้อหาได้ตรงกับความสามารถของผู้เรียน ส่วนข้อเสียของการบรรยายนั้น ถ้าผู้สอนเตรียมตัวไม่ดี ผู้เรียนก็จะไม่ได้เนื้อหาที่ดี บางทีผู้เรียนมุ่งสนใจที่จะจดลืมนิดตามไปด้วย ผู้เรียนมีความใกล้ชิดกับผู้สอนน้อย และถ้าผู้เรียนไม่ซักถามหรือผู้สอนไม่เปิดโอกาสให้ซักถามแล้ว ก็จะเป็นการสอนที่ไม่น่าสนใจหรือไม่เข้าใจได้ ดังนั้นผู้สอนแบบบรรยายต้องเตรียมเนื้อหาที่จะสอนเป็นอย่างดี และระหว่างการดำเนินการสอนควรปฏิบัติดังนี้

1. เตรียมเนื้อหาที่จะบรรยายมาแล้วเป็นอย่างดี
2. ใช้น้ำเสียงและท่าทางที่เร้าใจ
3. ตั้งคำถามระหว่างการบรรยาย
4. มีการเขียนแผ่นใสหรือกระดานระหว่างการบรรยาย
5. ใช้สื่อ อุปกรณ์การสอนช่วยในการบรรยาย
6. เปิดโอกาสในการซักถามข้อข้องใจ
7. มีการสรุปบทบรรยายตอนท้าย

2) การสอนทักษะปฏิบัติ

การสอนทักษะปฏิบัติ เป็นการสอนที่เน้นให้มีการฝึกฝนและปฏิบัติจริง อาจเป็นการปฏิบัติในห้องปฏิบัติการหรือโรงฝึกงานก็ได้ การสอนด้านงานอาชีพ เป็นการสอนที่เริ่มจากการเรียนรู้ของจริง ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. การสอนทักษะปฏิบัติมีความสำคัญต่อการสอนวิชาชีพ เพราะเป็นการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ ทำให้การเรียนรู้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
2. องค์ประกอบของการสอนทักษะปฏิบัติได้แก่ สถานที่ฝึกปฏิบัติ อุปกรณ์ เครื่องมือ วัสดุและเอกสารประกอบการฝึกปฏิบัติ เป็นต้น
3. เทคนิคการสอนควรเน้นหนักในเรื่องสมรรถภาพการปฏิบัติงานของผู้เรียน (Performance Orientation) มากกว่าด้านเนื้อหาของวิชาที่เรียน (Subject Matter Orientation) ยุทธวิธีดังกล่าวจะใช้งาน (Job) เป็นพื้นฐานของการตัดสินใจว่า จะสอนอะไรตามลำดับก่อนหลัง จะสอนลักษณะใด

เมเกอร์และบีช จูเนียร์ (Meger and Beach Jr., 1976 อ้างถึงในชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ, 2543) ได้เสนอหลักการของการสอนทักษะปฏิบัติทางงานอาชีพไว้ ดังนี้

หลักการที่ 1 เข้าใจงานที่สอน หมายถึงเข้าใจในระบบการเรียนการสอนและการพัฒนารายวิชาที่จะสอน โดยมี 3 ขั้นตอนคือ

1.1 ขั้นเตรียม (Preparation Phase) เป็นการเตรียมข้อมูลและการปฏิบัติที่จำเป็นต่อการทำงานในรายวิชาที่จะสอน ขั้นเตรียมทำให้เข้าใจวัตถุประสงค์ของรายวิชาดีขั้น เป็นการเตรียมการสอนที่งาน (Job) แทนเนื้อหาวิชา (Course Content) มีขั้นตอนย่อย ดังนี้

- 1) ลักษณะงานที่สอน
- 2) วิเคราะห์งานที่สอน
- 3) กำหนดวัตถุประสงค์รายวิชา
- 4) การทดสอบตามเกณฑ์ให้ได้ผู้เรียนที่พึงประสงค์

1.2 ขั้นพัฒนา (Development Phase) เป็นการพัฒนาให้เกิดการสอนตามวัตถุประสงค์ มีขั้นตอนย่อย ดังนี้

- 1) การร่างหน่วยการสอน
- 2) การจัดลำดับหน่วยการสอน
- 3) การเลือกเนื้อหาวิชาที่สอน
- 4) การเลือกกระบวนการ

5) จัดลำดับและจัดทำแผนการสอนที่สมบูรณ์

6) ทำการสอน

1.3 ขั้นปรับปรุง (Improvement Phase) เป็นความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงให้การสอนมีความทันสมัยและความเหมาะสมอยู่เสมอ กระบวนการปรับปรุงการสอนที่ง่ายที่สุดคือ การตรวจสอบว่าการสอนทำให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ที่เกิดขึ้นนั้นทำให้ผู้เรียนมีสมรรถภาพในงานเพียงใด ขั้นตอนการปรับปรุงการสอนมีดังนี้

1) การเปรียบเทียบผลผลิตกับวัตถุประสงค์ของรายวิชา

2) การเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ของรายวิชากับงานที่เรียน

3) การปรับปรุงแก้ไขและการทำการสอน

หลักการที่ 2 สามารถสอน หมายถึง ความเข้าใจในสภาพและบทบาทหน้าที่ของการเป็นผู้สอนงานอาชีพ ความสามารถในการควบคุมชั้นเรียน การเป็นผู้มีความสามารถในการประสานงาน ตลอดจนความสามารถในการใช้เทคนิควิธีสอน รวมทั้งการออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนทางงานอาชีพที่เหมาะสมและได้ผล

หลักการที่ 3 สอนให้เกิดสมรรถภาพ เป็นการเน้นให้เกิดความรู้ความสามารถของผู้เรียนให้ปฏิบัติงานได้จริงและเป็นที่น่าพอใจ การสอนให้เกิดสมรรถภาพมีขั้นก็ต่อเมื่อเป็นการจัดการศึกษาและเน้นสมรรถภาพ (Competency Based) โดยผู้สอนที่ผ่านการฝึกหัดครูที่เน้นเรื่องสมรรถภาพ

3) การสอนแบบอภิปราย

การสอนแบบอภิปราย เป็นการสอนที่เน้นบทบาทอยู่ที่ผู้เรียน ให้มีโอกาสดำเนินการความคิดเห็น การสอนแบบอภิปรายนิยมสอนเป็นกลุ่มย่อย เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พูดและแสดงความคิดเห็นได้อย่างทั่วถึง การแสดงความคิดเห็นไม่ใช่การตอบคำถาม จึงไม่มีผิดหรือถูก มักเป็นข้อสรุปที่เป็นการวางแนวทางการทำต่อไป เป็นการแสดงถึงกระบวนการคิด การให้เหตุผล ประโยชน์ของการสอนแบบอภิปรายจึงมีเนื้อหาและกระบวนการควบคู่กันไป

ข้อดีของการสอนแบบอภิปราย เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนอย่างเต็มที่ มีการแสดงความคิดเห็นและเหตุผลเพื่อหาข้อสรุป เป็นการฝึกผู้เรียนด้านการแสดงออก การฝึกการพูดและการแสดงเหตุผล ส่วนข้อเสียของการอภิปรายนั้น ถ้าจัดกลุ่มใหญ่เกินไป จะมีโอกาสในการอภิปรายได้ไม่ทั่วถึง ต้องใช้เวลามาก และถ้าการให้เนื้อหาที่เป็นความรู้ เป็นความจริงมาก ก็จะสามารถหาข้อสรุปโดยไม่ต้องอภิปราย ซึ่งการสอนอภิปรายมีเทคนิค ดังนี้

- 1) ควรให้ผู้เรียนแสดงบทบาทของตนอย่างเต็มที่
- 2) สร้างบรรยากาศในการอภิปรายให้น่าสนใจ
- 3) ผู้สอนต้องเป็นผู้ฟังและช่วยเพิ่มเติมหาข้อสรุปได้
- 4) มีความสามารถในการดำเนินการอภิปรายไปสู่ข้อสรุป

4) การสอนแบบสัมมนา

การสอนแบบสัมมนา เป็นการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาวิชา เกิดแนวความคิด และพัฒนาทักษะไปพร้อมกัน

1) จุดมุ่งหมายของการสอนแบบสัมมนา คือ การให้ผู้เรียนได้มีการแสดงออกทางความคิดเห็นอย่างอิสระ และมีสิทธิเท่าเทียมกันทั้งครูและนักเรียน ในขอบเขตของเนื้อหาวิชาที่เตรียมไว้ล่วงหน้า

2) ผู้สอนแบบสัมมนา ควรเป็นผู้ที่มีความเข้าใจด้านการจัดสัมมนาเป็นอย่างดี และสามารถที่จะดำเนินการสัมมนาให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้

สรุปได้ว่า เทคนิคการสอนงานอาชีพนั้น เน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง แต่จากข้อจำกัดหลายๆด้าน เช่น จำนวนของผู้เรียน ความพร้อมด้านวัสดุอุปกรณ์ เวลาและสถานที่ฝึกปฏิบัติ ฯลฯ ดังนั้นการเรียนการสอนจะบรรลุวัตถุประสงค์เพียงใดนั้น ส่วนหนึ่งจึงขึ้นอยู่กับผู้สอนที่จะต้องเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงข้อจำกัดดังกล่าว ซึ่งวิธีการสอนนั้นอาจใช้ผสมผสานกัน หรือเป็นวิธีเดียวในแต่ละครั้งก็ได้ ทั้งนี้เพื่อประสิทธิภาพสูงสุดอันจะเกิดกับผู้เรียน

3. หลักสูตรกลุ่มประสบการณ์พิเศษ

3.1 ความสำคัญและจุดมุ่งหมายของกลุ่มประสบการณ์พิเศษ

หลักสูตรกลุ่มประสบการณ์พิเศษ เป็นกลุ่มประสบการณ์ที่ว่าด้วยกิจกรรมตามความสนใจของผู้เรียน จัดให้เรียนเฉพาะชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 โดยกำหนดอัตราเวลาเรียนไว้ 200 ชั่วโมง หรือ 600 คาบต่อปี ซึ่งเป็นหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้โรงเรียนสามารถจัดประสบการณ์พิเศษ จึงประกอบด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย โดยโรงเรียนอาจเสริมสร้างความรู้และทักษะในกลุ่มประสบการณ์ทั้ง 4 กลุ่ม หรือเลือกจัดกิจกรรมอื่นๆ ตามความสนใจของผู้เรียน เช่น ภาษาอังกฤษ เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน หรืออาจเลือกจัดหลายกิจกรรมก็ได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2532)

พิศมัย ถิณะแก้ว (2536) ได้กล่าวถึงหลักสูตรกลุ่มประสบการณ์พิเศษไว้ว่า เป็นหลักสูตรที่มุ่งหวังให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ เจตคติ ทักษะและการจัดการตามความสนใจ ความถนัด และความต้องการของผู้เรียนหรือท้องถิ่น และการประเมินผลเพื่อดูความก้าวหน้าจากการทำกิจกรรม โดยจะไม่นำมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินผลการเรียน

3.2 วัตถุประสงค์ของกลุ่มประสบการณ์พิเศษ

การจัดการเรียนการสอนในกลุ่มประสบการณ์พิเศษนั้นเป็นการจัดการเรียนการสอนเพื่อมุ่งหวังให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจ ตามความสนใจ ความถนัด และความต้องการของผู้เรียนหรือท้องถิ่น อนึ่ง ผู้เรียนที่ไม่มุ่งหวังที่จะเรียนต่อในระดับสูงขึ้น อาจเลือกเรียนวิชาอาชีพที่จะไปเสริมการประกอบอาชีพของผู้ปกครองที่ทำอยู่แล้วก็ได้ สำหรับผู้เรียนที่ตั้งใจว่าจะเรียนต่อในระดับสูงขึ้นไปก็สามารถเลือกเรียนวิชาที่ตนสนใจ เพื่อฝึกฝนให้มีความรู้และทักษะเพิ่มขึ้น หรือเลือกเรียนวิชาที่ตนยังไม่ค่อยเข้าใจ หรือมีทักษะไม่เพียงพอเพื่อซ่อมเสริมในส่วนที่ขาดให้ครบถ้วนยิ่งขึ้นได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

3.3 โครงสร้างหลักสูตรกลุ่มประสบการณ์พิเศษ

โครงสร้างและเนื้อหาหลักสูตรกลุ่มประสบการณ์พิเศษ ได้ปรับปรุงให้มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับความสนใจ ความต้องการของผู้เรียน ผู้เรียนจึงมีอิสระในการเลือกกิจกรรมที่ตนสนใจ และสอดคล้องกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ยังเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นสามารถจัดทำหลักสูตรขึ้นเองได้ตามหลักเกณฑ์ที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด ฉะนั้น โครงสร้างและเนื้อหาสาระของหลักสูตรกลุ่มประสบการณ์พิเศษจะประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2535 อ้างถึงในช่อเพชร เสงี่ยมวงศ์, 2528)

1. กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษ มีความมุ่งหมายเพื่อให้นักเรียนเข้าใจในหลักเกณฑ์การใช้ภาษาและมีทักษะในการฟัง พูด อ่าน และเขียน ที่จะช่วยให้ใช้ภาษาในการสื่อสารได้ตามความเหมาะสมแก่วัยและศักยภาพ
2. กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาอาชีพที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิต โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักเรียนมีประสบการณ์ในงานต่างๆที่เป็นพื้นฐานอาชีพ และให้มีนิสัยในการทำงานอย่างมีขั้นตอน มุ่งมั่นการทำงาน ไม่รังเกียจงาน ชยัน ประหยัด อดทน พึ่งตนเองและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

3. กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างความรู้ และทักษะในกลุ่มประสบการณ์ ทั้ง 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มทักษะที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย และกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ในเรื่องต่างๆตามความถนัดและความสนใจ

แผนภูมิที่ 2 โครงสร้างหลักสูตรกลุ่มประสบการณ์พิเศษ

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

3.4 แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการประเมินผล

กระทรวงศึกษาธิการ (2535) ได้กำหนดแนวทางในการจัดการเรียนการสอนในกลุ่มประสบการณ์พิเศษ ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมตามความสนใจของตนเอง ดังนั้นแนวทางการจัดการเรียนการสอนจึงต้องให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมอย่างหลากหลาย ไม่จำเป็นต้องทำกิจกรรมเหมือนกันทุกคน สิ่งสำคัญคือการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการคิด กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการทำงาน ฯลฯ จนเกิดความรู้ความชำนาญเพื่อปูพื้นฐานความเป็นเลิศในแขนงวิชาที่เรียน รูปแบบและขั้นตอนการสอนให้พิจารณาให้เหมาะสมกับลักษณะวิชาตามที่เสนอแนะไว้แล้วในแต่ละกลุ่มประสบการณ์

พิศมัย ถิระแก้ว (2536) ได้เสนอแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์การจัดการเรียนการสอนในกลุ่มประสบการณ์พิเศษไว้ ดังนี้

1. จัดการเรียนการสอนให้ยืดหยุ่นตามเหตุการณ์และสภาพท้องถิ่น
2. จัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน และให้โอกาสอย่างเท่าเทียมในการพัฒนาตนเองตามความสามารถ
3. จัดการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงมากที่สุด
4. จัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล และสร้างสรรค์
5. จัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการปฏิบัติจริงของผู้เรียน

สรุปว่า หลักสูตรกลุ่มประสบการณ์พิเศษเป็นหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้โรงเรียนจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนตามความสนใจ และต้องสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นมากที่สุด โรงเรียนจึงควรใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์ และเนื่องจากการจัดกิจกรรมในกลุ่มประสบการณ์พิเศษมีความหลากหลายทั้งเนื้อหา วิธีการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งการประเมินผล ครูจึงควรใช้วิธีการวัดหลายๆวิธีและวัดหลายๆด้านเช่น วิธีการสังเกต สอบถาม ให้ปฏิบัติ แบบทดสอบ ฯลฯ และวัดให้ครอบคลุมตามลักษณะการจัดประสบการณ์และเนื้อหาวิชานั้นๆ โดยไม่นำมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินผลการเรียน แต่เป็นการประเมินเพื่อวัดความก้าวหน้าของผู้เรียนและเพื่อปรับปรุงการสอนของครู

4. การสอนดนตรีในระดับประถมศึกษา

4.1 วัตถุประสงค์ของการเรียนดนตรี

ณรุทธิ์ สุทธิจิตต์ (2539) ได้กล่าวถึงจุดประสงค์ของการเรียนรู้ดนตรีดังนี้ ดนตรีเป็นวิชาที่มีสาระเป็นของตนเอง ดังนั้นการกำหนดจุดประสงค์จึงควรคำนึงถึงการเรียนรู้ดนตรีเป็นอันดับแรก นอกจากนี้ การเรียนรู้ดนตรีอาจช่วยพัฒนาความรู้ความสามารถ ค่านิยมในด้านอื่นด้วย ซึ่งสามารถกำหนดสิ่งเหล่านี้เป็นจุดประสงค์ได้ แต่เป็นจุดประสงค์รอง มิใช่จุดประสงค์หลัก โดยหลักการเช่นนี้ จุดประสงค์ของการเรียนรู้ดนตรีควรครอบคลุมและมีรายละเอียดดังนี้

1. เพื่อความรู้ ความเข้าใจในสาระดนตรี
2. เพื่อเห็นคุณค่าของสุนทรียรสของดนตรี
3. เพื่อซาบซึ้งในสุนทรียรสของดนตรี
4. เพื่อพัฒนาเจตคติที่ดีต่อดนตรี
5. เพื่อสร้างเสริมรสนิยมทางดนตรีที่เหมาะสม
6. เพื่อให้รู้จักเลือกสรรการฟังดนตรีที่พัฒนาความรู้ ความคิด และความซาบซึ้ง
7. เพื่อเห็นคุณประโยชน์ของดนตรี ซึ่งเป็นสาระทางศิลปศึกษา ที่มนุษย์สร้างสรรค์ เพื่อให้มนุษย์ด้วยกันเองรับรู้และเข้าถึง
8. เพื่อนำดนตรีไปใช้ประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของตนเองตามความเหมาะสม อันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม ประเทศชาติ และมนุษยชาติ
9. เพื่อช่วยส่งเสริม อนุรักษ์ พัฒนาดนตรีอันทรงคุณค่าให้คงอยู่เป็นมรดกของมนุษยชาติ
10. เพื่อให้เป็นวิชาชีพในการเลี้ยงชีวิต ในฐานะที่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถด้านดนตรี

เอเบลิส ฮอฟเฟอร์ และคลอทแมน (Abeles, Hoffer and Klotman, 1984 อ้างถึงใน พงษ์ลดา นาควิเชียร, 2537) ได้กล่าวว่าเหตุผลที่มนุษย์ต้องการดนตรีนั้น เพราะว่าการดำเนินชีวิตนั้นไม่เหมือนกับการดำรงชีวิต การดำรงชีวิตนั้นมนุษย์เพียงต้องการอาหารกินเพื่อมีชีวิตอยู่รอด ต้องการที่อยู่อาศัยหลบหนาว แต่การดำเนินชีวิตมีมากกว่านั้น การดำเนินชีวิตคือการทำให้ชีวิตน่าสนใจ น่าพึงพอใจและมีความหมาย ดนตรีและศิลปะเป็นเครื่องแสดงถึงความสามารถของมนุษย์ ในการคิดค้นและไต่หาบางสิ่งที่มีความหมายมากกว่าเพียงการมีชีวิตอยู่รอด

เคริก แพทริก (Jeane J. Kirkpatrick, 1986 อ้างถึงในวิญญู ทวีพะยะประภา, 2536) กล่าวว่า ดนตรีเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก ประโยชน์ที่ได้จากดนตรีนั้น ส่งเสริมความรู้ จิตวิญญาณและ อารมณ์อย่างสมบูรณ์ การที่มนุษย์ทุกเผ่าพันธุ์มีการประพันธ์เพลงใหม่ ๆ ขึ้นมานั้น แสดงให้เห็นว่า ดนตรีเป็นสิ่งจำเป็นเบื้องต้นสำหรับมนุษย์

4.2 แนวคิดในการสอนดนตรี

โคโด (Kodaly อ้างถึงใน พงษ์ลดา นาควิเชียร, 2537) ได้เสนอแนวคิดในการสอนดนตรีไว้ว่าการสอนดนตรีควรมีขั้นตอนเป็นระบบระเบียบ ควรเริ่มต้นจากเสียงก่อนสัญลักษณ์ เพราะ ดนตรีเป็นเรื่องของเสียง สัญลักษณ์เป็นเพียงภาษาเพื่อถ่ายทอดเสียง เด็กๆควรจะได้เรียนรู้เนื้อหา ดนตรีที่ถูกต้อง เพลงพื้นเมืองควรนำมาใช้ก่อนเพลงคลาสสิก และเป็นเพลงที่มีระยะเวลาช่วงเสียงแคบ

จะช่วยให้ผู้เรียนรับรู้ดนตรีได้อย่างมีประสิทธิภาพ Kodaly ได้มุ่งเน้นวิธีการสอนดนตรีให้กับเด็กในระดับปฐมวัยและประถมศึกษาเป็นอย่างมาก ซึ่งเขากล่าวเสมอว่า เด็กในวัยนี้เป็นช่วงที่สำคัญ เพราะอยู่ในระหว่างการวางรากฐาน ถ้ารากฐานดีการศึกษาดนตรีในระยะต่อมาย่อมพัฒนาไปได้ อย่างถูกแนวทางและก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนได้

คาร์ล ออร์ฟ (Carl Orff อ้างถึงในสุเทพ บรรลือสินธุ์, 2537) นักประพันธ์เพลงชาวเยอรมัน มีแนวคิดในการใช้เครื่องดนตรีเป็นพื้นฐานในการสอน เช่น ระนาด (Xylophone) และเครื่องประกอบจังหวะต่างๆ เช่น กลอง ฉาบ ไม้ตี ฯลฯ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนสามารถแยกเสียงต่างๆ จากแหล่งกำเนิดเสียงได้ และนำเสียงที่เกิดจากการกระทำมาผสมผสานเป็นเสียงดนตรีจนกระทั่งสามารถปฏิบัติสู่การผสมวงได้

มนตรี ตราโมท (2529) มีแนวคิดในการถ่ายทอดดนตรีว่าการสอนดนตรีนั้นควรจัดวางขั้นตอนให้แก่ผู้เรียนอย่างละเอียดอ่อน การฝึกนั้นจะต้องเริ่มจากสิ่งที่ย่อยๆ โดยให้รู้จักเสียง ให้รู้จักจังหวะก่อนจึงจะไปเป็นเพลง ทีละขั้นตอนตามลำดับจากเพลงที่ง่ายและสั้นไปสู่เพลงที่ยาก ซึ่งวิธีการในการถ่ายทอดดนตรีในแง่ของการปฏิบัตินั้นนอกจากจะต้องฝึกฝนโดยตรงแล้วการได้ร่วมบรรเลงกับผู้อื่นอย่างสม่ำเสมอจะทำให้เกิดประสบการณ์ ได้รู้จักเพลงและจำเพลงได้มากขึ้น เพราะความเคยชินจะทำให้การฝึกฝนและความเข้าใจเกี่ยวกับดนตรีเป็นไปอย่างถูกต้อง

4.3 การวัดผลสัมฤทธิ์ในการสอนดนตรี

อนันต์ ศรีโสภณ (2530) ได้กล่าวถึงการวัดผลสัมฤทธิ์ว่าเป็น การกำหนดตัวเลขหรือสัญลักษณ์เข้ากับสิ่งของหรือเหตุการณ์ที่เป็นไปตามกฎ ซึ่งจะมีการทดสอบอันเป็นกรรมวิธีของการสังเกตพฤติกรรมของมนุษย์และอธิบายการสังเกตนั้นด้วยมาตรฐานจำนวนหรือจำแนกประเภทอย่างมีระบบ เป็นการวัดเกี่ยวกับความรู้ความสามารถ ความสนใจ ทักษะสติ ตลอดจนทักษะต่างๆ ของนักเรียน อันจะมีประโยชน์ต่อการปรับปรุงคุณภาพของการศึกษา และยังนับว่ามีความสำคัญและจำเป็นต่อการตัดสินใจในการให้การศึกษาในระดับต่างๆ

ณรุทธ์ สุทธจิตต์ (2539) กล่าวว่า การประเมินผลดนตรีที่สมบูรณ์ ควรวัดทั้งด้านทฤษฎี ทักษะและทัศนคติ เนื่องจากดนตรีเป็นวิชาที่มีเนื้อหา ทักษะ และสัมพันธ์กับทัศนคติ การสร้างแบบทดสอบเพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ซึ่งรวมถึงพฤติกรรมต่างๆ ที่ผู้สอนต้องการให้ผู้เรียนรู้ ควรจะอิงความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (content validity) ในการวัด อันจะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง คือ เป็นการประเมินผลที่ได้ในสิ่งที่ต้องการวัด ตลอดจนมีความเชื่อถือได้ (reliability)

กล่าวคือ ไม่ว่าจะใช้การวัดผลนั้นเมื่อใดผลที่ได้ควรจะคงที่ไม่แปรเปลี่ยนไป การที่จะทำให้การประเมินผลมีความเที่ยงตรง ควรมีการจัดแบ่งเนื้อที่ที่ต้องการวัดออกเป็นอัตราส่วนตามที่ผู้สอนต้องการ เพื่อให้เห็นชัดว่าเนื้อหาใดควรมีการวัดผลในด้านใดบ้าง และสร้างแบบทดสอบในการวัดผลโดยอิงตารางแสดงอัตราส่วนนี้ โดยปกติเนื้อหาในแต่ละบทแต่ละตอนควรมีการวัดผลในด้านความรู้ แนวคิด และความเข้าใจซึ่งรวมถึงการวิเคราะห์การนำไปใช้ ส่วนความมาน้อยของเนื้อหาแต่ละตอนนั้น ขึ้นอยู่กับการเรียนการสอนว่าผู้สอนให้ความสำคัญกับเนื้อหาในแต่ละตอนอย่างไร และสิ่งสำคัญที่จะขาดมิได้คือการนำข้อสอบที่สร้างแล้วไปหาค่าทางสถิติ ว่าข้อสอบข้อใดมีความเชื่อถือได้หรือไม่หรือต้องปรับปรุง

อรวรรณ บรรจงศิลป์ (2538) ได้กล่าวถึงการประเมินผลการเรียนการสอนดนตรีไว้ว่า การประเมินความก้าวหน้าทางดนตรีของเด็ก ครูควรประเมินความก้าวหน้าทั้งด้านมโนทัศน์และทักษะทั้ง 6 ด้าน และควรประเมินต่อไปเรื่อยๆ เพื่อจะได้ทราบถึงสัมฤทธิ์ผลของเด็กในแต่ละชั้น อันจะช่วยวางโครงการสอนสำหรับบทเรียนต่อไป อย่างไรก็ตาม การวัดผลในวิชาดนตรีมักมีปัญหาเกี่ยวกับเวลา เนื่องจากการทดสอบภาคปฏิบัติเป็นรายบุคคล จึงทำให้กินเวลามาก ส่วนการวัดผลด้านมโนทัศน์ทางดนตรีของเด็ก ครูสามารถกระทำได้โดยใช้เวลาไม่มากนัก เช่น ให้เด็กฟังเสียงที่ได้ยินกับคำตอบที่เหมาะสมในข้อสอบซึ่งการวัดผลแบบนี้อาจจัดทดสอบทั้งชั้นได้โดยใช้เวลารวดเร็ว

วิญญู ทรัพย์ะประภา (2524) ได้เสนอแนวคิดในการประเมินผลการเรียนการสอนวิชาดนตรีไว้ดังนี้ การประเมินผลการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อติดตามพัฒนาการทางด้านดนตรีของผู้เรียน โดยยึดพฤติกรรมด้านความรู้ความเข้าใจด้านทักษะ และด้านความรู้สึกเป็นสาระที่จะทำการประเมิน ซึ่งทางด้านดนตรีได้แก่ พฤติกรรมทางด้านโครงสร้างดนตรี ทักษะทางดนตรี และวรรณคดีดนตรี การประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ นิยมเอาจุดประสงค์ของการสอนมาแยกให้เป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม แล้วทำการประเมินพฤติกรรมของผู้เรียนตามจุดประสงค์นั้นๆ โดยใช้วิธีการประเมินผลแบบต่างๆ ตามความเหมาะสม วิธีการที่ใช้ในการประเมินผลการเรียนดนตรี คือ การสังเกตการร่วมกิจกรรมของนักเรียน การทดสอบการปฏิบัติของนักเรียนเป็นรายบุคคลการทดสอบการปฏิบัติของนักเรียนเป็นกลุ่มการสัมภาษณ์ และการใช้แบบทดสอบ การเลือกวิธีการใดขึ้นอยู่กับลักษณะของเนื้อหาวิชา การจัดกิจกรรมและประสบการณ์ ตลอดจนวิธีสอน ทั้งนี้โดยมีจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมเป็นตัวกำหนดสาระในการประเมินผล

ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่า การวัดผลสัมฤทธิ์ในการสอนดนตรีนั้นควรจะครอบคลุม 2 ด้าน คือ ด้านเนื้อหา และด้านทักษะ สำหรับด้านเนื้อหาดนตรี ได้แก่ องค์ประกอบดนตรีและวรรณคดี ดนตรี ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับทฤษฎีดนตรี และความรู้ทางดนตรี การประเมินผลสามารถใช้การ ทดสอบในรูปของข้อสอบลักษณะต่างๆ ได้ เนื่องจากเป็นการประเมินผลทางด้านเนื้อหาแนวคิด มิได้เกี่ยวข้องกับทักษะปฏิบัติ เช่น การร้องหรือการเล่น นอกจากนี้ทักษะการฟังสามารถวัดได้โดย ใช้แบบทดสอบเช่นกัน เพราะเป็นทักษะที่สามารถแสดงออกได้โดยการเขียนบรรยาย หรือการทำ ข้อสอบหลังจากการฟังเพลง หรือฟังเสียง หรือฟังจังหวะ

ส่วนทางด้านทักษะนั้น เป็นความจำเป็นที่จะต้องมีการประเมินเพราะดนตรีเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับภาคปฏิบัติ สำหรับการสร้างแบบวัดทักษะควรจะแบ่งหัวข้อการวัดผลออกเป็น 2 ลักษณะ ใหญ่ๆ คือ เรื่องเกี่ยวกับความสามารถและคุณภาพของการปฏิบัติ (ณรุทธ์ สุทธิจิตต์, 2539) นอกจากนี้ในทางปฏิบัติทางดนตรีอาจจะทำได้ทั้งการปฏิบัติเดี่ยวและการปฏิบัติกลุ่มและควรมี การประเมินทักษะต่างๆ ครบทุกประเภท ตามที่ผู้สอนสอนไป คือ ทักษะการฟัง ควรเป็นการฟัง บทเพลงสั้นๆ มีความเร็วจังหวะต่างๆ กัน สามารถบอกจังหวะช้าเร็ว เสียงสูงต่ำ และเนื้อหาของ เพลงได้ ทักษะการร้องเพลง เป็นความสามารถของผู้เรียนที่จะควบคุมตนเองให้เปล่งเสียงออกมา ได้ถูกต้องตามระดับเสียงที่ได้ยินและถูกจังหวะทักษะการเล่นดนตรี สำหรับในระดับประถมศึกษา ตอนต้น โดยเฉพาะ ป.1 – 2 นักเรียนควรมีโอกาสได้เล่นเครื่องประกอบจังหวะได้อย่างลงจังหวะ จับเครื่องดนตรีได้อย่างถูกต้อง ทักษะการเคลื่อนไหวเช่นความสามารถในการเต้นหรือรำใน ลักษณะต่างๆ ได้อย่างลงจังหวะและมีลีลาอันสวยงาม ทักษะการคิดสร้างสรรค์ ระดับความคิด สร้างสรรค์ของเด็กในแต่ละวัยมีลักษณะการสร้างสรรค์ต่างกัน ขึ้นอยู่กับการได้รับการเรียนรู้ พื้นฐานแนวคิดมีความลึกซึ้งต่างกัน การสร้างสรรค์ทางดนตรีมักแทรกอยู่ในทักษะดนตรีต่างๆ กัน เช่น การสร้างสรรค์ท่าทางในกิจกรรมการเคลื่อนไหวร่างกาย การร้อง การเล่นดนตรี เป็นต้น สำหรับทักษะการอ่านโน้ตเป็นทักษะที่จะทำให้ผู้เรียนสามารถอ่านภาษาดนตรีหรืออ่านโน้ตดนตรี ได้ อันจะนำมาซึ่งความสามารถในการฟัง การร้อง การเล่นเครื่องดนตรี การเคลื่อนไหวร่างกาย และการคิดสร้างสรรค์ในการเรียนดนตรีขั้นสูงต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. การสอนดนตรีไทยในระดับประถมศึกษา

การสอนดนตรีไทยนั้น มีทั้งแบบการสอนตัวต่อตัวและการสอนอย่างเป็นระบบ แต่ธรรมชาติของดนตรีไทยมิได้มีลักษณะที่จะต้องจัดไว้เป็นหลักสูตรหรือเป็นระบบ การเรียนดนตรีไทยนั้นส่วนใหญ่จะเริ่มต้นจากการลงมือปฏิบัติ ซึ่งเป็นหัวใจและหลักการที่สำคัญยิ่งในการเรียนรู้เพื่อให้เล่นดนตรีเป็น ซึ่งการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัตินี้ จะทำให้ผู้เรียนได้รู้จักกับโครงสร้างของเครื่องดนตรีไปด้วย ทั้งเสียง ตัวโน้ต จังหวะและองค์ประกอบต่างๆที่สำคัญในการบรรเลงให้เกิดความไพเราะ ดังนั้นการเรียนการสอนดนตรีไทยส่วนมากจึงเป็นแบบผสมผสาน ไม่ได้แยกทฤษฎีและปฏิบัติออกจากกันอย่างชัดเจน แต่ในปัจจุบันการเรียนการสอนได้ดำเนินไปอย่างเป็นระบบมากขึ้น จึงได้มีการนำหลักทฤษฎีและปฏิบัติมาแยกออกจากกัน ซึ่งบางครั้งอาจต้องนำหลักการของการสอนดนตรีสากลมาเป็นองค์ประกอบในการพิจารณาบ้างแต่ก็ยังคงจะต้องยึดเอกลักษณ์เฉพาะของดนตรีไทยไว้ด้วย (คันสนีย์ จะสุวรรณ, 2532) ซึ่งต่อไปนี้จะกล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยโดยแยกเป็นสองส่วนคือ การจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในอดีตและการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในปัจจุบัน

5.1 การจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในอดีต

การจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยสามารถเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่าการสอนแบบตามอัธยาศัย ส่วนใหญ่จะทำการสอนที่บ้านของครูหรือคณะดนตรีไทยที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักยอมรับกันในหมู่ศิลปินดนตรีไทย โดยจะมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญในการสอน (ชูเกียรติ วงษ์อ่อง, 2543) ดังนี้

1. ผู้เรียนสามารถเล่นดนตรีไทยได้อย่างถูกต้องตามหลักศรียางค์และมีทักษะดี
2. ผู้เรียนสามารถนำความรู้ความสามารถทางดนตรีไทยไปประกอบวิชาชีพและสร้างชื่อเสียงให้กับตนเองในวงการดนตรีไทย

ด้านเนื้อหาและวิชาการสอนนั้น ผู้สอนจะเป็นผู้กำหนดตามความสามารถของผู้เรียน เนื้อหาวิชาการสอนจะเน้นหนักการสอนปฏิบัติเครื่องดนตรีมากกว่าการสอนทฤษฎี การสอนปฏิบัติดนตรีไทยนั้นจะสอนตั้งแต่เพลงเบื้องต้นตามลำดับไปถึงเพลงชั้นสูง โดยครูจะดำเนินการสอนตามขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นแรกครูจะสอนการฝึกหัดเบื้องต้น โดยการให้ศิษย์ได้ลงมือสัมผัสเครื่องดนตรี เช่น การสอนให้ใช้มือจับไม้ซิมแล้วนำไปตีลงบนสายด้วยวิธีการไล่เสียงตั้งแต่เสียงที่สูงที่สุดไปยังเสียงที่ต่ำที่สุดโดยจะยังไม่สอนโน้ต ทั้งนี้เพื่อฝึกโสตประสาทของผู้เรียนให้มีทักษะในการฟังเสียง

2. ขั้นที่สอง ครูจะต่อเพลงโดยการปฏิบัติหรือสาธิตให้ดูแล้วให้ผู้เรียนสังเกตพิจารณา แล้วปฏิบัติตาม โดยจะมีการสอนทฤษฎีควบคู่ไปกับการปฏิบัติด้วย

3. ขั้นที่สาม เมื่อผู้เรียนมีความสามารถในการเล่นเครื่องดนตรีได้ในระดับหนึ่ง ครูจะสอนวิธีการเล่นแบบรวมกันเป็นวง โดยสอนให้รู้จักกฎระเบียบของการบรรเลงร่วมกับผู้อื่น แล้วจึงลงมือปฏิบัติตามกฎนั้นๆ

4. ขั้นที่สี่ ครูจะให้ศิษย์ได้รับประสบการณ์ตรงในการลงมือปฏิบัติภาคสนาม โดยการออกบรรเลงดนตรีในงานต่างๆ ซึ่งการบรรเลงออกงานมากขึ้นจะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีและได้รับประสบการณ์ตรงซึ่งนับว่าเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนดนตรีไทย

สื่อการสอน คือเครื่องดนตรีไทย เพราะการเรียนรู้จากของจริงคือหัวใจสำคัญของการเรียนภาคปฏิบัติ ส่วนการวัดและประเมินผลนั้นครูจะใช้วิธีสังเกตผู้เรียน ชักถามผู้เรียน และการทดสอบ เป็นต้น

5.2 การจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในปัจจุบัน

การสอนดนตรีไทยในปัจจุบันที่จัดอยู่ในหลักสูตรประถมศึกษาชั้นต้น กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดให้การเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะเป็นส่วนหนึ่งในหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ซึ่งเป็นหลักสูตรที่มุ่งส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนตามความสามารถและความสนใจ ดังนั้นการประเมินผลการเรียนการสอนวิชาดนตรีไทยในระดับประถมศึกษาจึงเป็นเพียงการประเมินเพื่อดูความก้าวหน้าของผู้เรียนและปรับปรุงการสอนของคุณแต่ไม่ได้นำมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินผลการเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

การจัดการเรียนการสอนวิชาดนตรีไทยในระบบการศึกษาตามหลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้นจะต้องประกอบด้วย

1. การเตรียมการสอนของครู ประกอบด้วย การวางแผนการสอน การกำหนดจุดมุ่งหมายของการสอน การเลือกวิธีสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหา การเตรียมสถานที่และเครื่องดนตรี ตลอดจนการเตรียมสื่อการสอน

2. วิธีการสอน จะสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะดังนี้

2.1 วิธีการสอนดนตรีไทยที่เป็นเนื้อหาทฤษฎี ส่วนมากจะเป็นวิธีการสอนแบบบรรยาย โดยใช้สื่อประกอบการบรรยายซึ่งมีขั้นตอนการสอนเริ่มตั้งแต่

- 1) ชี้นำเข้าสู่บทเรียน
- 2) ชี้นำสอน เป็นการบรรยายไปตามลำดับขั้นตอนของเรื่อง
- 3) ชี้นำสรุป อาจเป็นการสรุปเป็นระยะหรือสรุปตอนสุดท้าย
- 4) ชี้นำวัดและประเมินผล

2.2 วิธีการสอนดนตรีไทยภาคปฏิบัติ วิธีการสอนที่ดีที่สุดคือการสอนแบบสาธิต ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

- 1) สอนวิธีการไล่เสียงหรือวิธีการเล่นให้เป็นเสียงตามตำแหน่งเสียงของเครื่องดนตรี โดยเริ่มต้นตั้งแต่การปฏิบัติขั้นพื้นฐานอย่างถูกต้องได้แก่การนั่ง การจับไม้ วิธีการตี
- 2) สอนวิธีการเล่นเป็นทำนองแบบสั้นๆ เป็นประโยคกระชับที่มีทำนองง่ายๆ เป็นการฝึกทักษะการใช้มือและเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างเสียงและตัวโน้ตได้ดียิ่งขึ้น
- 3) สอนวิธีการเล่นเป็นเพลง ครูจะสาธิตให้นักเรียนดู โดยให้นักเรียนพิจารณาสังเกตและปฏิบัติตามครูเพื่อนำไปสู่การบรรเลงเพลงที่ถูกต้องตามจังหวะและทำนอง
สื่อการสอน ได้แก่ เครื่องดนตรีไทย แผนภูมิเป็นต้น ส่วนการวัดและประเมินผลนั้น จะใช้แบบทดสอบการสังเกตหรือแบบสังเกตเป็นต้น

อย่างไรก็ตามการเรียนการสอนดนตรีไทยไม่ว่าจะเป็นแบบโบราณหรือแบบการสอนในปัจจุบันนั้น เป็นหน้าที่ของครูผู้สอนที่จะต้องพิจารณาขีดความสามารถของผู้เรียนอย่างละเอียดว่าผู้เรียนแต่ละคนมีความเหมาะสมในการเรียนดนตรีไทยแต่ละประเภทอย่างไร เพราะผู้เรียนแต่ละคนมีความถนัดไม่เหมือนกัน นอกจากความถนัดแล้วการเรียนดนตรีไทยยังต้องใช้ความจำเป็นพื้นฐานสำคัญรวมทั้งความมีไหวพริบปฏิภาณด้วย (มนตรี ตราโมท, 2527) สำหรับการใช้โน้ตเพื่อเป็นสื่อในการเรียนการสอนนั้น ดนตรีไทยจะใช้โน้ตเพียงเพื่อบันทึกให้จำเพลงได้เท่านั้น การบรรเลงดนตรีไทยจะไม่ใช้โน้ตระหว่างการบรรเลงอย่างเด็ดขาด เพราะจะทำให้ผู้บรรเลงหมดความมีอิสระในการคิดหาลูกเล่นพลิกเพลงที่จะทำให้เกิดความสนุกและความไพเราะ

สรุปว่า การเรียนการสอนดนตรีไทยในอดีตกับในปัจจุบันมีข้อแตกต่างกันคือ ในอดีตเป็นการสอนแบบตามอัธยาศัย มุ่งให้ผู้เรียนเล่นดนตรีได้อย่างถูกต้องเพื่อไปประกอบวิชาชีพและสร้างชื่อเสียง โดยเน้นการสอนภาคปฏิบัติเป็นสำคัญ ครูต่อเพลงโดยการสาธิต แล้วให้นักเรียนปฏิบัติตาม หลังจากนั้นจึงให้เล่นรวมกันเป็นวง และออกบรรเลงดนตรีในงานต่างๆ ส่วนในปัจจุบัน การเรียนการสอนดนตรีไทยเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรกลุ่มประสบการณ์พิเศษ มีการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ มีการวางโครงการสอน กำหนดจุดมุ่งหมาย

วิธีการสอน สื่อการสอน และการประเมินผล ส่วนข้อที่เหมือนกันของการเรียนการสอนในอดีตและปัจจุบันคือ ครูจะต้องพิจารณาขีดความสามารถของผู้เรียนแต่ละคนที่ไม่เท่ากัน และต้องไม่ใช้ไน้ตระหว่างการบรรเลง แต่ใช้ไน้ตเพียงเพื่อบันทึกให้จำเพลงเท่านั้น

5.3 แนวการจัดกิจกรรมการสอนดนตรีไทยและการประเมินผล

หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักนิเทศและพัฒนามาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้เสนอแนวคิดที่ว่า ความสามารถในการแสดงออกทางดนตรี เป็นสิ่งที่นักเรียนทุกคนสามารถปฏิบัติได้หากได้รับการส่งเสริมสนับสนุนอย่างถูกวิธี นักเรียนสามารถพัฒนาความสามารถทางดนตรีได้ จึงได้เสนอแนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอนดนตรีไว้ดังนี้

5.3.1 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้แสดงออกตามความสามารถของแต่ละคน
- 2) สามารถบรรเลงดนตรีร่วมวงกับผู้อื่นและบรรเลงเดี่ยวได้
- 3) สามารถแนะนำและถ่ายทอดแก่ผู้อื่นได้
- 4) สามารถแสดงดนตรีต่อสาธารณชนในโอกาสต่างๆ ได้

5.3.2 วิธีดำเนินการ

- 1) กำหนดระยะเวลาในการฝึกซ้อมอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง
- 2) คัดเลือกนักเรียนที่มีความสนใจและความสามารถพิเศษมาฝึกซ้อมเครื่องดนตรีในวงปีพาทย์ และวงเครื่องสายไทยนอกเวลาเรียน
- 3) ฝึกซ้อมรวมวงและจัดการบรรเลงภายในโรงเรียน
- 4) นำวงดนตรีบรรเลงร่วมงานในโอกาสต่างๆ ของชุมชนส่งวงดนตรีเข้าประกวดในโอกาสต่างๆ
- 5) คัดเลือกนักเรียนเข้าประกวดเดี่ยวเครื่องดนตรีแต่ละชนิดในโอกาสต่างๆ
- 6) ให้การเสริมแรงและสิทธิพิเศษ เช่น การศึกษาต่อเกียรติบัตรและทุนการศึกษา

5.3.3 การประเมินผล

ประเมินจากข้อมูลต่อไปนี้

- 1) เพิ่มประวัติการเล่นดนตรี
- 2) เพิ่มไน้ตเพลง เพลงที่บรรเลงในงานต่างๆ
- 3) เพิ่มภาพผลงานและวุฒิบัตร

5.4 แนวคิดที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทย

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าการเรียนการสอนดนตรีควรเน้นภาคปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถบรรเลงได้จริงพร้อมทั้งให้ผู้เรียนได้เข้าใจหลักทฤษฎีดนตรี สำหรับการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยนั้น สุเทพ บรรลือสินธุ์ (2537) ได้เสนอแนวคิดที่สำคัญไว้ ดังนี้

1. ใช้ความเข้าใจเป็นรากฐาน (Conceptual Approach) ความรู้และทักษะทุกชนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ที่ต้องการการสะสมทีละน้อยเป็นขั้นตอน ต้องมีการปูพื้นฐานให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจเสียก่อน เช่นอธิบายให้เข้าใจถึงอัตราเร็วช้าของเสียง การจำแนกเสียงสูงและต่ำ เป็นต้น
2. วิธีสอนที่กระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ คนที่มีความคิดสร้างสรรค์คือคนที่คิดเป็นทำเป็น การสนับสนุนให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์โดยครูตั้งคำถามง่ายๆและมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันในคำถาม จะทำให้เด็กคิดออก มองเห็นภาพในจินตนาการอย่างเด่นชัด และคำถามที่ครูถามควรเป็นคำถามเปิดที่เด็กสามารถตอบได้หลายคำตอบ
3. วิธีการสอนแบบบูรณาการ (Integration) การสอนดนตรีไม่ควรสอนอย่างใดอย่างหนึ่งตลอดไปจะทำให้เด็กเกิดความเบื่อ การสอนอาจแบ่งเวลาออกเป็นหลายส่วนใช้การฝึกหัด ทดสอบและปฏิบัติคลุกคละกันไป ซึ่งการสอนแบบนี้จะเป็นการเพิ่มทักษะทางด้านดนตรีที่สมบูรณ์
4. วิธีการสอนที่มีการเชื่อมโยงกับวิชาอื่น (External Integration) การสอนดนตรีในระดับประถมศึกษามีจุดมุ่งหมายต้องการให้เป็นการสอนแบบบูรณาการ วิชาต่างๆควรมีความเกี่ยวข้องส่งเสริมซึ่งกันและกัน ผลัดกันเป็นแกนกลางได้แล้วแต่ว่าช่วงใดควรเน้นเรื่องใดเช่นเรื่องของที่มาในเพลงบางเพลง สามารถนำไปเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์หรือวรรณคดีเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็ได้

5.5 การแบ่งเนื้อหาดนตรีไทย

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดนตรีไทยควรส่งเสริมการเรียนรู้ในด้านสาระดนตรีไทย โดยการแบ่งเนื้อหาดนตรีไทยด้วยการใช้สาระดนตรีเป็นแนวทาง (คันสนีย์ จະสุวรรณ, 2532) ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน ได้แก่

- 5.5.1 เนื้อหาดนตรีไทย จะประกอบด้วย เนื้อหาในเชิงทฤษฎี และเนื้อหาในเชิงประวัติ เนื้อหาในเชิงทฤษฎีของดนตรีไทย ได้แก่ เรื่องขององค์ประกอบดนตรีในการแบ่งองค์ประกอบของดนตรีไทย ก็ต้องใช้หลักการของดนตรีสากลเข้ามาช่วยพิจารณา ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นองค์ประกอบใหญ่ๆ ได้ 4 ประการ คือ

- 1) ทำนอง (Melody)
- 2) จังหวะ (Rhythm)
- 3) การประสานเสียง (Harmony)
- 4) คีตลักษณ์ (Form)

ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเครื่องดนตรี วงดนตรี บทเพลง หรือเนื้อหาสาระอื่นๆ เป็นเรื่องที่ผู้เรียนจะต้องศึกษาค้นคว้าในเชิงของประวัติศาสตร์

5.5.2 ทักษะปฏิบัติ ได้แก่ เรื่องของการฝึกปฏิบัติตามเครื่องมือต่างๆ การบรรเลงเพลงเดี่ยวและร่วมกันเป็นวงดนตรีไทย

5.6 หลักการสอนดนตรีไทย

ในการจัดการเรียนการสอนดนตรี ผู้สอนต้องทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าการดนตรีเป็นสิ่งที่สนุกสนาน น่ารื่นรมย์ และประสบการณ์ต่างๆ ทางดนตรีควรเป็นสิ่งที่เด็กสนใจ ครูจึงต้องเป็นผู้จัดประสบการณ์ในการเรียนดนตรีให้กับผู้เรียนอย่างถูกต้องตามหลักและวิธีการของการสอนดนตรีอย่างแท้จริง และที่สำคัญผู้สอนมีความจำเป็นที่ต้องรู้และคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลให้มากที่สุด เพื่อที่จะนำมาปรับเปลี่ยนวิธีการสอนให้เหมาะสมกับเอ็กต์บุคคล โดยเฉพาะในเรื่องของการสอนทักษะปฏิบัติเครื่องดนตรี ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนดนตรีจึงควรคำนึงถึงหลักสำคัญหลายประการ (ชูเกียรติ วงษ์อึ้ง, 2544) ดังนี้

1. เพลงที่ใช้สอน ควรเป็นเพลงที่ไม่ยากจนเกินไปในระยะเริ่มแรก เป็นเพลงที่ได้ยินบ่อยๆ จนเกิดความคุ้นเคย และเป็นเพลงที่มีจังหวะไม่เร็วและช้าจนเกินไป
2. แผนการสอน ควรมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลา ทั้งนี้เนื่องจากความสนใจของผู้เรียนอาจโยงไปถึงเรื่องอื่นๆ ผู้สอนจึงควรปรับการสอนให้เป็นไปตามความสนใจหรือความต้องการของผู้เรียนเท่าที่จะทำได้ อย่างไรก็ตามการปรับเปลี่ยนนั้นยังต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์และวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้เป็นหลักด้วย
3. การเตรียมการสอน ผู้สอนควรศึกษาบทเพลงที่จะใช้สอน ตลอดจนแบบฝึกหัดและเนื้อหาต่างๆ ให้ถ่องแท้ เพื่อความราบรื่นในการสอนเพื่อเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับตนเองและผู้เรียน
4. ระยะเวลาในการสอน ผู้สอนควรกำหนดเวลาและช่วงระยะเวลาในการเรียนการสอนแต่ละครั้งให้พอดีกับช่วงความสนใจของผู้เรียน

5. มนุษย์สัมพันธ์ ผู้สอนควรมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีกับผู้เรียน ควรรับรู้เรื่องราวต่างๆที่นอกเหนือจากดนตรีบ้าง เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจ ใจกว้างใจ และความเมตตาเป็นกันเอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

นอกเหนือจากหลักที่ได้กล่าวมาแล้ว การจะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดนตรีให้มีประสิทธิภาพนั้น ผู้สอนจะต้องคำนึงถึงการเลือกใช้เทคนิคและวิธีการสอนเพื่อให้เหมาะสมกับเนื้อหาที่จะสอนโดยคำนึงถึงข้อแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนให้มากที่สุดด้วย

5.7 เทคนิควิธีการสอนดนตรีไทย

การฝึกหัดเครื่องดนตรีไทยที่ยึดถือกันมาแต่โบราณนั้น ผู้เรียนจะเรียนกับผู้สอนแบบตัวต่อตัวโดยตรง ครูจะเริ่มสอนตั้งแต่วิธีนั่ง วิธีจับเครื่องดนตรี วิธีบรรเลงและสอนทำนองหลักหรือลูกหม่องจนผู้เรียนทำได้ดี จึงเริ่มให้เทคนิคที่ยากขึ้นทีละน้อยและเริ่มให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การแปรทำนองหลักเป็นทางต่างๆ ซึ่งผู้เรียนจะต้องท่องจำทั้งหมด วิธีเรียนแบบนี้จะช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะสูงและมีโอกาสสะสมประสบการณ์ต่างๆได้มาก ทั้งในด้านเทคนิค วิธีเล่น เทคนิคการแปรทางและลีลาของเพลงที่ได้ยินจากครู แต่เนื่องจากสภาพการณ์ที่ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปทำให้ผู้เรียนมีโอกาสพบครูไม่มากนัก ผู้เรียนจึงต้องอาศัยเครื่องมือต่างๆช่วยในการเรียน เช่น เทปบันทึกเสียง โน้ตเพลง เทปโทรทัศน์หรือคอมพิวเตอร์ อย่างไรก็ตามเครื่องมือต่างๆเหล่านี้เป็นเพียงสื่อที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีแนวทางการไปสู่ดนตรีเท่านั้น มิได้หมายความว่าผู้เรียนสามารถเข้าถึงดนตรีได้อย่างแท้จริง เพราะเครื่องมือต่างๆดังกล่าวไม่สามารถให้รายละเอียดลึกซึ้งชัดเจนเท่ากับครู รวมทั้งไม่สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์และทักษะการแปรทางได้มากนัก วิธีเรียนที่ถูกต้องจึงควรพบครูโดยตรงและเรียนแบบท่องจำ ทั้งนี้ครูจะมีเทคนิคและวิธีสอนที่แตกต่างกันในแต่ละเนื้อหาโดยคำนึงถึงความสามารถในการปฏิบัติของผู้เรียนแต่ละคน (สัมภาษณ์ ศิลปิน ตรีทิพย์, 2545) ดังนี้

1. วิธีการสอนโดยการสาธิต เป็นการสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยการแสดงหรือทำสิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้สังเกตดูและปฏิบัติตาม การเรียนรู้จากการสาธิตนี้จะทำให้ผู้เรียนได้เห็นการปฏิบัติจริงด้วยตา ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติได้อย่างชัดเจนและถ่องแท้มากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นวิธีการสอนที่สำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการเรียนการสอนดนตรีเพื่อให้ปฏิบัติได้จริง อย่างไรก็ตามวิธีการสาธิตนี้ควรต้องคำนึงถึงข้อแตกต่างในความสามารถของผู้เรียนแต่ละคน ซึ่งผู้สอนจะต้องรู้จักสังเกตและตัดสินใจให้การสาธิตนั้นเป็นไปอย่างเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อประสิทธิภาพสูงสุดที่จะเกิดแก่ผู้เรียน

2. วิธีการสอนโดยการอธิบาย เป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับการสอน จะต้องใช้เสมอถึงแม้ว่าการเรียนการสอนดนตรีนั้นจะมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการกระทำและการปฏิบัติ เพราะในบางครั้งบางเรื่องเป็นการยากสำหรับที่จะให้ผู้เรียนเข้าใจต่อสิ่งที่ตนเองเรียนได้ด้วยตนเอง ผู้สอนจึงจำเป็นที่จะต้องอธิบาย การอธิบายนั้นสามารถใช้ได้ในทุกขั้นตอนของกิจกรรมการเรียนการสอนไม่ว่าจะเป็นการนำเข้าสู่บทเรียน การสอนหรือการสรุป

3. วิธีการสอนโดยการฝึกปฏิบัติ มีความสำคัญและความต่อเนื่องทั้งจากการฟังคำอธิบายและการสังเกตการสาธิตจากครู วิธีนี้จะทำให้ผู้เรียนได้เข้าถึงเนื้อหาความรู้ทั้งทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติรวมถึงปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นจากการลงมือปฏิบัติจริง ดังนั้นการได้ลงมือฝึกปฏิบัติของผู้เรียนนั้นจึงถือเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนดนตรี

4. วิธีการสอนโดยการใช้เทคโนโลยีและสื่อประกอบ เป็นการสอนโดยการนำเอาเทคโนโลยีและสื่อต่างๆเข้ามาเพื่อช่วยในการจำและเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เรียนเช่น เทปบันทึกเสียง โน้ตเพลง เทปโทรทัศน์หรือคอมพิวเตอร์ ทั้งนี้ยังเป็นการเพิ่มทางเลือกและเพื่อสร้างความหลากหลายในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน อย่างไรก็ตามเครื่องมือต่างๆเหล่านี้เป็นเพียงสื่อที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีแนวทางในการไปสู่ดนตรีเท่านั้น มิได้ทำให้ผู้เรียนเข้าถึงดนตรีได้อย่างแท้จริง เพราะเครื่องมือต่างๆดังกล่าวไม่สามารถให้รายละเอียดลึกซึ้งชัดเจนเท่ากับครู รวมทั้งไม่สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์และทักษะการแปรทางได้

อย่างไรก็ดี ถึงแม้จะมีเทคนิควิธีการสอนดนตรีที่แตกต่างหลากหลายดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น แต่การเรียนการสอนดนตรีที่ดีผู้เรียนจะต้องเข้าพบครูโดยตรงและเรียนแบบท่องจำจากการสาธิตและการปฏิบัติของครูเป็นหลัก โดยครูจะเป็นผู้สังเกตและค้นหาขีดจำกัดในความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน และอาจใช้เครื่องมือหรือสื่อที่เหมาะสมต่างๆเพื่อช่วยในการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

สรุปว่า แนวคิดที่สำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดนตรีไทยคือการเน้นการปฏิบัติเพื่อให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้จริง มีการปูพื้นฐานที่ดี มีวิธีการสอนที่กระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ และสอนแบบบูรณาการ ทั้งมีการเชื่อมโยงกับวิชาอื่น ผู้สอนต้องทำให้ผู้เรียนสนุกกับการเรียน และต้องคำนึงถึงความแตกต่างในขีดความสามารถของผู้เรียนแต่ละคน ถึงแม้ว่าเทคนิควิธีการสอนมีแตกต่างหลากหลาย แต่การเรียนการสอนดนตรีที่ดีนั้นผู้เรียนจะต้องพบกับครูโดยตรงเป็นสิ่งสำคัญ

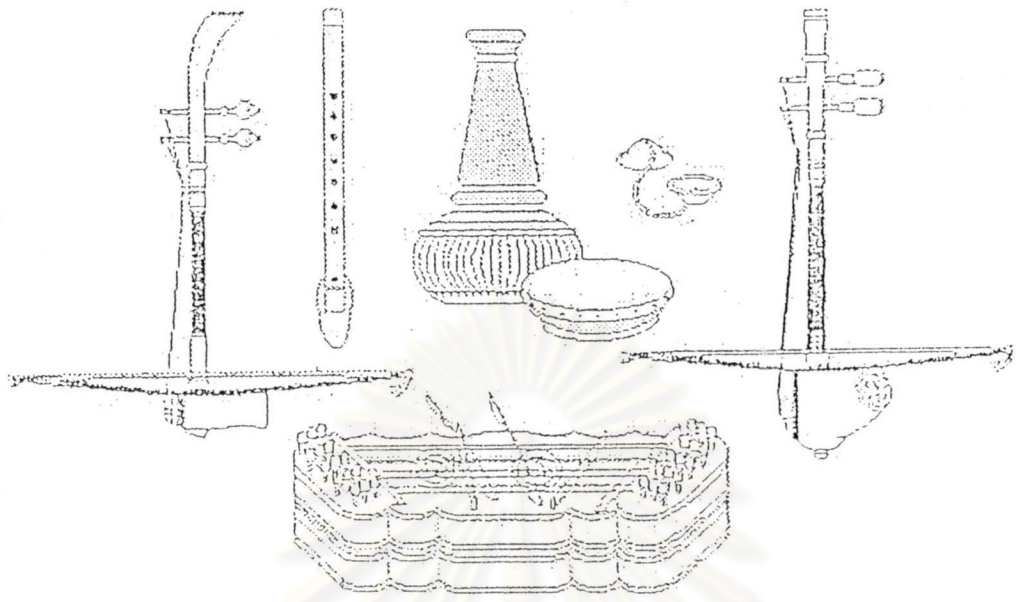
6. ความรู้เกี่ยวกับขิมและวิธีการตีขิม

6.1 ประวัติและพัฒนาการของขิมในประเทศไทย

ขิมเข้ามาในประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 4 โดยชาวจีนนำเข้ามาบรรเลงในวงเครื่องสาย ประกอบการแสดงจ๊ว บรรเลงในงานรื่นเริงและงานอื่นๆบ้าง บรรเลงเป็นเอกเทศบ้าง แต่ขิมเริ่มมีบทบาทในวงดนตรีไทยจริงๆในสมัยรัชกาลที่ 6 โดยอาจารย์มนตรี ตราโมทเป็นผู้ริเริ่มนำเข้ามา บรรเลงในวงดนตรีไทย หลังจากนั้นจึงมีผู้นิยมนำขิมมาบรรเลงกันอย่างแพร่หลาย (กวีนิพนธ์ บรรยายกิจ, 2541)

ขิมที่เข้ามาจากประเทศจีนในระยะแรกนั้นคนไทยเรียกว่า "ขิมโป๊ยเซียน" เพราะขิมรุ่นนั้น นิยมวาดภาพเทพเจ้าแปดองค์ของจีนไว้บนฝาขิม นายอู่เป็นคนไทยคนแรกที่น่าเอาขิมจีนมาดัดแปลง โดยเปลี่ยนสายลวดจากเดิมเบอร์ 28 มาเป็นเบอร์ 24 ซึ่งจะทำให้เสียงที่ออกมานั้นจะดังและกังวานกว่า เปลี่ยนไม้ตีให้ใหญ่และก้านแข็งขึ้น หัวไม้หุ้มด้วยหนังสัตว์หรือสักหลาดเพื่อไม่ให้เสียงกร้าว (กรมศิลปากร, 2521) ต่อมาเมื่อจีนมีนโยบายปิดประเทศ ประกอบกับความต้องการขิมในเมืองไทยเพิ่มมากขึ้น จึงเป็นแรงจูงใจให้ช่างดนตรีไทยผลิตขิมขึ้นใช้เองในประเทศ ขิมไทยจึงถือกำเนิดขึ้น และมีการพัฒนาเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ช่างดนตรีไทยได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปร่างลักษณะและอุปกรณ์สำหรับตีขิมให้แตกต่างออกไปจากเดิม ลวดลายบนฝาขิมได้เปลี่ยนจากเทพเจ้าแปดองค์มาเป็นลวดลายไทย เช่น ลายกนก ลายเทพนมและอื่นๆ และได้มีการพัฒนาครั้งสำคัญคือแต่เดิมนั้นทั้งขิมจีนและขิมที่ผลิตขึ้นโดยคนไทยล้วนใช้หมุดยึดสายขิมแบบ "หมุดตอก" ทั้งสิ้น หมายถึงหมุดที่ต้องใช้ฆ้อนเล็กๆตอกย้ำหมุดขิมให้แน่นขณะที่ปรับเสียงขิม ต่อมาช่างดนตรีไทยได้เปลี่ยนมาใช้หมุดเกลียวแทนหมุดตอกทำให้สายขิมไม่คลายตัวง่ายและยังสะดวกในการเทียบเสียงขิม ซึ่งถือเป็นพัฒนาการครั้งสำคัญของการผลิตขิมของไทย (ชนกสาคริก, 2544)

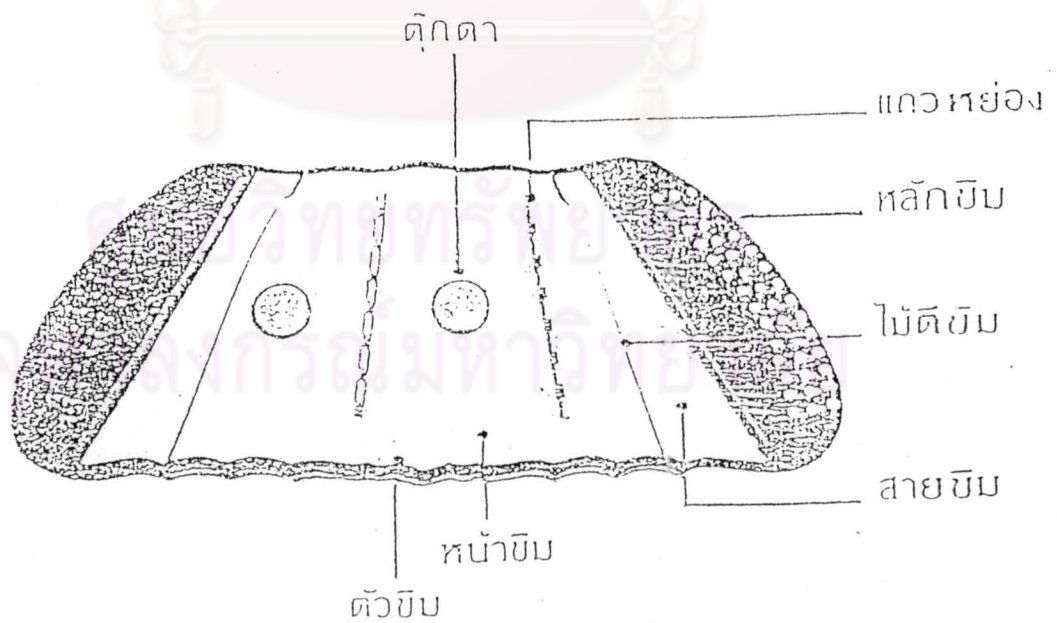
ขิมเป็นเครื่องดนตรีที่มีสายซึ่งอยู่จำนวนมาก ลักษณะการบรรเลงของขิมน่าจะจัดอยู่ในประเภทเครื่องตีเช่นเดียวกับกระนาดเอกและฆ้องวง แต่เสียงขิมนั้นเมื่อบรรเลงร่วมกับเสียงของวงปี่พาทย์แล้วไม่กลมกลืนเหมือนบรรเลงร่วมกับวงเครื่องสาย ดังนั้นขิมจึงถูกจัดให้เป็นเครื่องดนตรีประเภท "เครื่องสาย" และเรียกวงดนตรีที่ใช้ขิมร่วมบรรเลงว่า "วงเครื่องสายผสมขิม" ซึ่งประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังนี้ ซอด้วง ซออู้ ขิม ซลุ่ยเพียงออ โทน รำมะนาและฉิ่ง

ภาพวงเครื่องสายผสมขิม

6.2 ส่วนประกอบและวัสดุที่ใช้ทำขิม

ขิมผลิตจากแหล่งต่างๆในแต่ละสมัย อาจมีรูปลักษณ์ที่ต่างกันบ้างขึ้นอยู่กับจินตนาการของช่าง แต่ส่วนประกอบหลักๆของขิมและวัสดุที่ใช้ทำขิมจะเหมือนกัน (กัลยานี ดวงฉวี, 2544) ดังนี้

ภาพแสดงองค์ประกอบขิม

ตัวซิม พื้นหน้าของซิมจะใช้ไม้เนื้ออ่อน บางเบา เช่น "ไม้จำปา" ซึ่งจะ
ทำให้เกิดเสียงกังวาน ด้านหน้าจะเจาะรูเป็นวงกลม 2 วง เพื่อระบายอากาศภายในตัวซิม
และทำให้เนื้อไม้บนหน้าซิมไม่โป่งพอง

ตุ้กตาซิม เป็นแผ่นโลหะทองเหลืองฉลุเป็นลายไทยใช้ปิดครอบช่องวงกลม
บนหน้าซิม ซึ่งใช้ระบายอากาศภายในตัวซิม รักษารูปทรงของไม้หน้าซิมและทำให้ซิม
มีเสียงดังกังวาน

หลักซิม เป็นแท่งทองเหลืองปักลงในเนื้อไม้ของตัวซิมข้างละ 42 หลัก
บนหน้าของซิมมีแถวหย่อง 2 แถวตั้งอยู่บนหน้าซิม 2 ข้าง ใช้สำหรับปรับระดับเสียงซิม

แถวหย่องซิม ทำจากไม้เนื้อแข็งและพลาสติกครอบบนเนื้อไม้ เพื่อรองรับ
น้ำหนักของสายซิมที่พาดผ่านหน้าหย่องแต่ละหย่อง

สายซิม เป็นลวดทองเหลือง ซึ่งยึดอยู่กับหลักซิมซ้ายพาดผ่านหย่องซิมไป
ยังหลักทางซ้าย เพื่อใช้ตีให้เกิดเสียง

ไม้ซิม ทำจากไม้ไผ่ ซึ่งตากแดดจนแห้ง จากนั้นนำไปเหลาให้มีปลายไม้
หนาไว้สำหรับตี ด้านโคนไม้มีความโค้งมนเหมาะกับการจับ ส่วนปลายไม้ใช้ไฟเบอร์และหนังสัตว์
หุ้มเพื่อให้เสียงที่ออกมามีความทุ้มไพเราะ

6.3 ลักษณะและรูปแบบของวิธีการตีซิม

วิธีการตีซิมมีหลายลักษณะได้แก่ตีเก็บ ตีกรอ ตีรัว ตีซี่ยี่ ตีสะบัด ซึ่งการตีแต่ละแบบนี้จะ
ให้ความไพเราะและอรรถรสที่แตกต่างกัน ส่วนรูปแบบของการบรรเลงนั้นจะช่วยให้ลีลาของเพลงมี
อารมณ์และสีสันมากยิ่งขึ้นได้แก่ การล้อ การขัด ซึ่งจะกล่าวถึงวิธีการตี ลักษณะและรูปแบบต่างๆ
(มนตรี ตราโมท, 2527) ดังนี้

- 1) การตีเก็บ หมายถึงการตีที่เพิ่มเสียงสอดแทรกให้พยางค์ที่ขึ้นก่อนเนื้อเพลงธรรมดา
- 2) การตีซี่ยี่ หมายถึงการบรรเลงที่เพิ่มเติมเสียงแทรกแซงให้มีพยางค์ที่ขึ้นไปจากการตีเก็บ
อีก 1 เท่าตัว
- 3) การตีรัว หมายถึงวิธีการบรรเลงที่ทำให้เสียงหลายๆพยางค์ให้สั้นและถี่ที่สุด โดยการตี
สลับกัน 2 มือ
- 4) การตีกรอ หมายถึงการตี 2 มือสลับกันถี่ๆเหมือนการรัว แต่การกรอนี้มือทั้ง 2 จะอยู่ที่
โน้ตคนละตัวกัน
- 5) การตีสะบัด หมายถึงการบรรเลงที่แทรกเสียงเข้ามาในเวลาบรรเลงทำนองเก็บอีก 1
พยางค์ ซึ่งแล้วแต่ผู้บรรเลงจะเห็นสมควรว่าแทรกตรงไหน

ราชบัณฑิต (2545) ได้กล่าวถึงลักษณะและวิธีการบรรเลงไว้ ดังนี้

- 1) การตีเก็บ เป็นวิธีการบรรเลงเพื่อดำเนินทำนองทั่วไป ที่เพิ่มเติมเสียงสอดแทรกให้มีพยางค์ที่มากกว่าทำนองเพลงธรรมดา
- 2) การตีกรอ เป็นการทำให้เกิดเสียงต่อเนื่องกันเป็นเสียงยาวสม่ำเสมอ โดยใช้ 2 มือตีสลับกันถี่ๆ มักจะตีเป็นคู่ คู่ 4 คู่ 5 คู่ 6 และคู่ 8 เป็นต้น
- 3) การรัว เป็นวิธีการบรรเลงที่ทำให้เสียงหลายๆพยางค์สั้นและถี่ที่สุด โดยใช้การตีสลับกัน 2 มือ

อย่างไรก็ดี ถึงแม้รูปแบบและวิธีการตีจะมีให้เลือกใช้ในการบรรเลงและพลิกแพลงทำนองอย่างหลากหลาย แต่ผู้บรรเลงต้องคำนึงถึงทำนองหลัก และจังหวะยืนของเพลงเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อความถูกต้องของบทเพลง ซึ่งครุฑดนตรีไทยแต่ละท่านได้บรรจงสร้างสรรค์ขึ้นมา เพื่อเพลงต่างๆ เหล่านี้จะได้ไม่สูญหายไปเพราะการบรรเลงที่ผิดเพี้ยนของคนรุ่นหลัง

6.4 ข้อปฏิบัติในการตีซิม

ข้อปฏิบัติต่างๆ ในการตีซิม ได้แก่ การวางซิม ทำนองขณะตีซิม วิธีการจับไม้ซิม และวิธีการตีซิม นั้นจะต้องได้รับการฝึกฝนให้ถูกต้องและปฏิบัติจนเป็นนิสัยเพื่อความสวยงามและเพิ่มอรรถรสของการบรรเลง (กวีนิพนธ์ บรรยายกิจ, 2540) ดังนี้

การวางซิม สามารถวางได้ 2 วิธีคือวางฝ่าซิมหงายขึ้นแล้วนำตัวซิมซ้อนบนฝ่า หรือคว่ำฝ่าซิมลงแล้วจึงวางซิมซ้อนบนฝ่า นั้น ซึ่งที่ 2 วิธีจะให้ผลที่ต่างกันคือการวางฝ่าหงายจะทำให้เสียงที่บรรเลงออกมามีความไพเราะกังวาลมากกว่า

ทำนองขณะตี วางซิมไว้ด้านหน้าโดยผู้ตีควรนั่งตรงกลางระหว่างตัวซิม ไม่เอียงไปด้านใดด้านหนึ่ง ทำนองควรเป็นการพับเพียบแบบเก็บปลายเท้า ลำตัวตรงและไม่โน้มตัวไปด้านหน้า

วิธีการจับไม้ซิม นิ้วมือที่นิ้วควรสัมผัสกับไม้ซิม โดยให้นิ้วหัวแม่มืออยู่ด้านบนส่วนนิ้วที่เหลือรองรับไม้และให้นิ้วก้อยอยู่พอดีกับปลายไม้ ปล่อยมือหลวมให้ไม้กระดกได้อย่างสบายไม่กำไม้จนแน่น

การตีลงบนสายซิม ควรตีให้กลางหัวไม้ลงบนสายซิมพอดีและห่างจากหย่องประมาณ 1 นิ้ว ไม้ซิมทั้ง 2 ข้างต้องขนานกันและในขณะเดียวกันต้องให้ขนานกับตัวซิมด้วย ในการตีแต่ละครั้งควรกระดกไม้ขึ้นไม่กดเข้าไว้กับสายซิมและการยกไม้ขึ้นนั้นต้องไม่สูงจนเกินไปเพราะจะทำให้การตีไม่แม่นยำและตีโน้ตต่อไปไม่ทันจังหวะ

สรุปได้ว่า การตีพิมพ์ให้ความไพเราะและเข้าถึงอารมณ์ของบทเพลงนั้น นอกจากจะต้องคำนึงถึงการตีให้ถูกต้องตามทำนอง จังหวะและลีลาของเพลงแล้ว ผู้บรรเลงยังต้องให้ความสำคัญต่อบุคลิก ลักษณะท่าทาง รวมถึงวิธีการในการตีที่ถูกต้องอีกด้วย เมื่อองค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้ได้ผสมผสานกลมกลืนกันอย่างเหมาะสมแล้ว ก็จะสามารถทำให้การบรรเลงนั้นดำเนินไปได้อย่างไพเราะราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย